

Niv. 23
Nevez-Amzer 1942

SAV

Niv. 23

Nevez-Amzer 1942

TAOLENN

	Pajenn
D'al lennerien, gant H. ar Sperneier	3
Lai Osian e douar ar yaouankiz, gant Y. an Di- berder ha Y. ar Go	7
Ar brezoneg er c'henwerz, gant Y. V. Kerwerc'hez	26
Kanaouennou	46
Ar Gador-dabutal	48
An istor bras hag an istor bihan o skoazella istor al lennegezh, gant L. Lok	57
Gerioù nebeut anavezet, gant Y. ar Go	63
Ronan ar Maout ha Kolaig ar Meur o vont d'ar foar, gant Soaig Jonkour	67
Diskleriadur, diwar al « Leon Flandrez »	75
Divinadellou koz	81
Fentigellou	82
Ar c'harr-tan a-vremañ, gant R. an H.	83
Keleier	91

Hep brezoneg, Breiz ebet

D'AL LENNERIEN

Ar Vretoned n'int ket evit en em unani ; atao e vo tabut etrezo ; freuz ha reuz a reont evit gouzout piou a vo selaouet, piou a vo o vlenia ; ar Vretoned ne fell ket d'ezo senti an eil ouz egile ; tonket int da veza sujet d'eun estren bennak ; setu komzou hag a glever bremañ c'hoaz gant brogarourien vat. Eur fazi eo, d'am meno, degemer seurt koz kaoziou evel eur blanedenn ret ha n'ez eus netra da ober evit he c'has pell diouzimp.

E gwirionez eo bet an dizunvaniez penn kaoz da ziskar bro Vreiz, kement d'an nebeuta hag an taoliou he doa bet eus an diavaez ; gwir eo c'hoaz n'he deus ket gallet en em sevel abalamour d'an dizunvaniez a rene dalc'hmat e touez hec'h uhelidi, pa veze ano eus kudenn Vreiz ; ken o doa o mistri abeg da lavarout : « Ne c'hell ket ar Vretoned en em renka etrezo, ret mat eo d'imp chom d'o ren. »

Gwasoc'h a zo c'hoaz ; an dizunvaniez a gendalc'h da ober he reuz dirak hon daoulagad ; gwelout a reomp hepred Bretoned vat a-walc'h, tapet ganto zoken eur renk uhel e-touez ar vrogarourien, hag a zispign an darn vrasa eus o amzer o klask genna pe rei lamm da hemañ pe da henhont. An taoliou dre zindan, an teodadou, ar fliperez a saotr oberigez eun darn re vras a Vretoned a-vremañ. Dallet eo an dud-

se gant al lorc'h hag an emgarantez, pa n'eo ket gant an enebiez e-keñver unan pe unan all. Ne welont ket emaint o lakaat en arvar, gant o fistilherez, amzer da zont ar bobl vreton. N'int ket gouest da abegi o lorc'h, o gwarizi pe o c'hasoni evit mad ar Vro. Gwelloc'h e kavont forani o galloud hag o youl oc'h en em zrailha eget stolla an holl elfennou nerz a zo ganto, ha kas war-raok al labour evit ar yez hag ar Vro. Ober a reont evel ma vijent o labourat a enep da Vreiz, ar vrasa skoazell a reont da enebourien hor bro : eur wir drubarderez eo an drailh-se d'ar maremañ.

A viskoaz hag e pep lec'h eo bet eur seblant fall an dizunvaniez-se, eur merk a gredenn laosk hag a emgarantez re vras. Gant eur seurt reuz eo bet heñchet an holl boblou d'an diskar, koulz ar poblou all evel ar Gelted hag ar Vretoned. Gant an unvaniez, ar spered em aberzi hag emrei evit buhez ar vroad, eo bet savet start en o floum ar broadou n'eus forz pegen bihan ha paour e c'hellent beza da genta. Ar reolenn diouzremmek-se a dalvez koulz evit ar Gelted en o brud evel war o diskar, koulz ivez evit ar Vretoned evel an holl boblou all : gant an unvaniez ez a mat an traou, da heul an dizunvaniez e tiskenner betek ar bazenn izela. Hogen gwalenn an dizunvaniez n'eo muioc'h eun tech fall d'ar Gelted eget d'ar poblou all e mare pe vare eus o buhez ; an istor hen diskouez lies gwech.

N'eus planedenn ebet eta o redia ar Vretoned da en em zispenn, hag o virout outo da en em unani evit mad ar Vro, pep hini oc'h ober al labour a zere outañ, hag ar spered a genstriv o trec'hi war ar spered a emzrailh. Mar kendalc'h ar garantez-vro da ren muioc'h-mui e kalonou dilorc'h hag emroüs ar vrogarourien, ne chomo den da deurel evez ouz trabas ar fistilherien. N'o devo ket komprenet abred

a-walc'h e tleont mirout o nerz da labourat evit ar Vro, ha nann evit plega d'o gwarizi pe d'o c'hasoni, ken na vint souezet o welout na vo mui den war o lerc'h, ha na vint manet pell war lerc'h ar re all, daoust d'ezo, a-wechou, beza kemeret e-touez ar re genta an hent a gas war-du ar pal.

H. AR SPERNEIER.

LAI OSIAN E DOUAR
AR YAOUANKIZ

evel ma voe displeget gantañ da Sant Padrik

Gant Y. AN DIBERDER
ha Y. AR Go

RAK-LAVAR

« Ce est le lai de Guingamor », he divije lavaret Mari a Frañs. E gwirionez, e Lai Osian, an hini eo, e ranker mont da glask danvez kar-nes al lai gallek. Unan eus ar re gaera e-touez al laiou gallek eo hini Guingamor ; eun tamm mat bravoc'h avat eo c'hoaz hini Osian. Met ar gerentiach a zo etre al lai gallek hag an hini iwerzonek hor laka da brederia war veur a boent.

Da genta, ha kement-se a zo splann hiviziken, kelt eo dre e eienenn lai brudet Guingamor, ar pezh na oar den betek-hen e Breiz, nag e Bro-C'hall.

D'an eil, splann eo ivez ez eo lai Osian evel m'hen anavezomp (daoust d'ezañ da veza bet skrivet gant Mikael Comyn e kerz an 18^{vet} kantved), diazezet war eur werz koz, ken koz hag Iwerzon goz ha, marteze, kosoc'h c'hoaz.

D'an trede, sklaer eo d'eomp he deus bet Breiz goz an hevelep gwerziou hag Iwerzon goz.

Eur blijadur eo bet d'eomp, eta, daskor da Vreiz hon amzer-ni unan eus brava gwerziou ar Gelled. Daoust d'eomp da veza chomet tost-tre d'ar brezoneg beo, ne gredomp ket beza distreset braventez veur gwerz vrudet Mikael Comyn.

Y. D. ha Y. G.

LAI OSIAN

E DOUAR AR YAOUANKIZ

O Osian, den a renk uhel, ô mab eur roue, te hag a voe an amparta dre an nerz-kalon hag e kreiz an emgannoù, displeg d'eomp bremañ, hep anken ebet, penaos out chomet beo war-lerc'h an holl Fenianed-all.

— D'it-te hag a zo nevez-deuet en hon touez e tisplegin kement-se, ô Padrik, daoust ma 'z eo doanius d'in komz eus an dra-ze a vouez uhel. Bez e voe war-lerc'h emgann Gavra, e-lec'h ma voe ken kalet-all ar stourmad, hag, allas ! e-lec'h ma voe lazet Oskar, an den kalonek.

Eun devez edomp bodet-holl, ni ar Fenianed (Finn, an den hael ha brokus, ha gantañ kement hini ac'hanomp hag a oa chomet beo war-lerc'h ar re-all), daoust pegement bennak e oa trist ha morc'hedus ar gaoz etrezomp gant ar soñj eus hor brezelourien dispont diskaret d'an douar,

bodet-holl, a lavaran, evit mont da chaseal, eur vintinvez vorennek, war c'hlanngelc'hiek Loc'h Lein, e-lec'h ma oa gwez o strewi holl frond o bleuñv, hag ivez sonerez flour kanet en eun doare dudius gant al laboused,

pa voe savet ganeomp an demmez hep kerniou a oa ar wella da sailha, da redek hag e kement kerzed a zo, — hor chas-gedon hag hor chas-red oc'h he heulia a-dost en o redadenn drumm.

Ne voe ket pell e weljomp unan vibin, o tont war

varc'h, etrezek ennomp diouz tu ar c'huz-heol ; eur plac'h leun a yaouankiz ha kaer-tre he neuz, war gein eur jao gwenn koant eus ar re brima da gerzout.

Holl e herpjomp gant ar chase o welout dalc'h ar plac'h-se re-bar d'eur briñsez ; souezet-bras e voe Finn hag ar Fenianed, rak, morse kent, n'o devoa gwelet eur vaouez ken kaer-ali.

Bez 'he devoa war he fenn eur gurunenn a rouanez, ha gwisket e oa gant eur vantell seiz gell-du a briz bras, warni stered aour ruz evel siellet en danvez, o kuzat he botoù hag o tiskenn betek ar geot a oa war an douar.

Mailhadennoù melen he fennad-bleo alaouret a oa eur rilhojennig aour en-istribilh ouz pep hini aenzo ; sklaer ha digoumoul e oa he daoulagad glas, evel eur berad gliz war eur c'heotennig eus ar flourenn.

Rusoc'h eget eur rozenn e oa he diouchot, kaeroc'h he liou eget skeud eun alarc'h war ar gwagennoù, c'houekoc'h e oa blaz he begig eget mel kemmesket gant gwin ruz.

Gant eur wiskamant ledan, hir ha flour e oa goloet ar marc'h-red gwenn a oa sternet, ouspenn, gant eun dipr fichet gant aour ruz ; e lerenn eur brid, eur westenn aour outañ, edo krog ar plac'h gant he dourn dehou.

Pevar houarn kempennet a-zoare, ha graet gant an dibab eus an aour melen glana, a oa gant ar marc'h dindan e dreid ; eur vailhadenn liou d'an arc'hant a oa a-dreñv e benn : ne oa ket gwelloc'h loen egetañ e-barz ar bed.

Dont a reas hi rag-eeun da Finn, hag e komzas gant eur vouez hegarat ha birvidik, o lavarout d'ezañ : « O roue ar Fianned, eus pell-bras emaoun o tont hag hir eo bet va beaj ! »

— Piou out-te da-unan, ô rouanez yaouank, ô

maouez ar gaera dre an dremm, ar gened hag an dalc'h ? Displeg d'eomp bremañ an istor adalek ar penn kenta, ha lavar d'eomp da ano hag hini da zouar.

— Niam-he-Fenn-Aour eo va gwir ano, ô Finn kalonek meurbed, mestr an armeoù bras ; brudet oun dreist holl verc'hed-all ar bed, me eo bugel kaer roue ar Re-Yaouank.

— Lavar d'eomp, ô rouanez koant, perak e teuez eus keit-all dreist ar mor. Ha pell e vefe aet da bried diouzit, pe en em jala a rafez gant eun tregas bennak ?

— Ne deo ket va fried en deus va c'huitaet, rak biskoaz n'oun bet perc'hennet gant gwaz ebet, ô roue Fenian brudet-dreist ; met mignoniach ha karantez am eus roet d'az mab.

— Da be hini eus va mibien, ô gwerc'hez re-bar d'ar bleunioù, ac'h eus-te roet da garantez, ha da galon ? Arabat d'it, hiviziken, kuzat an traou ouzomp, met displeg d'eomp da boan-spered, ô maouez !

— Va-unan e livirin kement-se d'it, ô Finn : d'az mab touellus, hegarat ha koant, ha ken garo-all e armoù, da Osian, ar paotr speredet-dreist ken nerzus e zivrec'h : heñ eo ar brezelour kalonek a gomzan bremañ anezañ.

— Pe abeg ac'h eus da rei da garantez, ô plac'h yaouank dudius he fennad-bleo lugernus, d'am Osian kaer-me, ha d'e zibab a-douez an holl, pa 'z eus kement a briñsed galloudus dindan bolz an neñvoù ?

— N'eo ket hep abeg, ô roue ar Fenianed, ez oun-me deuet eus pell evitañ ; betek ennoun eo bet deuet ar vrud anezañ ha klevet em eus lavarout ez eo dispont a spered hag a gorf.

« Gant meur a vab roue ha priñs uhel ez eus bet

kinniget d'in karantez ha mignoniach padus ; n'eo ket bet falvezet d'in morse kemerout gwaz ebet, ken n'am boe gouestlet va c'halon ha va ene da Osian, an den kalonek ! »

Dre an dourn-mañ hag a lakaan warnout, ô Padrik (eme neuze Osian), ha kement-se n'eo ket mezus d'in da lavarout, ne oa eufleñn ebet ennoun ha na dride ket gant ar garantez evit plac'h yaouank skedus he fennad-bleo alaouret.

Kemerout a ris he dourn em hini ha d'ezi e liviris, ouspenn, gant eur vouez flour : « An tenera digemer a hetan d'it er vro-mañ, ô rouanez yaouank dudius ! »

« Ar skedusa ez out hag ar gaera e-touez ar merc'hed en o bleuñv, te eo an hini a gavfen ar gwella kaout da bried ; te eo an hini am eus dibabet e-touez holl merc'hed ar bed, ô steredenn hegarat ken lintrus-all da welout ! »

— Gourc'hemennoù ha na vezont ket disprijet gant gwir vrezelourien galonek a roan d'it bremañ da seveni, ô Osian, den a galon uhel, evit ma teui en hent, ganin war gein va marc'h, etrezek Douar ar Re-Yaouank.

« An dudiusa bro a c'hellfed da gaout e-barz ar bed eo hounez, ar vro hag he deus ar vrasa brud d'ar mare-mañ dindan an heol, enni gwez o plega dindan o samm bleuñv ha frouez, ha delioù o kreski warno tre betek beg o skourroù.

« Puilh eo enni ar mel hag ar gwin ha kement tra vat n'eo ket bet gwelet gant lagad ebet biskoaz ; eno ne zeuy ket an oad d'it gant an amzer, ne weli ket ar gozni na, kennebeut, ar maro.

« Gouzout a ri petra eo gouelioù, c'hoari hag eva ; klevout a ri sonerez flour-meurbed o tont eus kerdin an delenn ; bez 'az po arc'hant hag aour hag ivez braoigou a-druilh.

« Bez 'az po kant kleze disi hag eur c'hant mantilli satin graet gant danvez na vo ket dao d'it diskredi d'ezañ, bez 'az po eur c'hant kezeg eus ar re brima en emgann, bez 'az po d'o heul kant ki taer.

« Bez 'az po kant rumm harnezioù-vrezel ha krezioù satin, kant kole hag ivez kant leue, bez 'az po kant dañvad alaouret o fenn, bez 'az po kant maen prizius seurt d'ar re na gaver ket er bed-mañ.

« Bez 'az po kant matez yaouank ha laouen, skedus ha leun a c'hloar evel an heol, eus ar re vrava korfet, dremmet ha livet, d'ezo mouezioù flouroc'h eget kan al laboused.

« Bez 'az po kant brezelour dispont-kenañ e kreiz ar bec'h, barrek-tre en o micher ; bez 'az po ar re-ze dirazout, armet hag harneziet, mar teuez ganin da Zouar ar Yaouankiz.

« Bez 'az po eur gorkenn-houarn graet a-zoare evidout d'az diwall diouz ar mestaolioù, hag eur c'hleze dourn aour, ken ampart ha tra da zistaga ar gwas a taolioù ha koulz ha kant kleze-all e dourn eur brezelour kalonek ; nikun-all par d'ezañ n'ac'h eus gwelet biskoaz war an douar.

« Bez 'az po kurunenn roueel Roue ar Yaouankiz ha n'eo ket bet roet morse da zen dindan an heol, o lufra hag o skedi gant mein prizius ha na c'hell ket teod eun den lavarout pe dalvoudegez o deus.

« Bez 'az po, hep glac'har hag hep daeloù, kement tra am eus anvet d'it, hag ivez kalz traou-all ken hetus hag int ; bez 'az po ar gened, an nerz, ar gal-loud, ha me va-unan az po da bried. »

— Ne nac'hin ket an holl draou-se, ô rouanez dudius he mailhadennou aour ! Te eo an hini am eus dibabet dreist merc'hed ar bed-mañ, ha gant dudi ez in ganit da Zouar ar Re-Yaouank. »

Mont a rejomp kuit hon daou war gein ar marc'h-emgann, dirazoun edo azezet ar plac'h yaouank :

« O Osian », emezi, « kerzomp goustadik da genta, ken n'hor bo tizet an digor a zo war ar mor bras. »

Neuze e kerzas ar jao gant nerz ha, pa dizjomp bevonn an aod, e sailhas herr da gregi gant ar veaj, hag e laoskas teir c'hrižiñkadenn skiltr.

Pa welas Finn hag ar Fenianed al loen o kerzout trumm hag o trei war-du ar mor galloudus, e laoskjont teir skrijadenn ankeniet.

« O Osian », eme Finn, mantret ha sempl, « gla-c'haret oun o veza ma yaez kuit diouzin, ouz va leuskel war da lerc'h hep fiziañs d'az kwelout o tont en-dro davedoun, trec'h ha leun a c'hloar. »

Distroñket e voe e zremm gaer gant ar rann-galon ha daeloù puilh a redas war e fas skedus hag e vruched, ha neuze e lavaras : « Ankeniet oun, ô Osian, rak va c'huitaat a rez ! »

O Padrik, eun darvoud melkonius a voe hon disparti an eil diouz egile, disparti an tad diouz e vab e-unan : trist ha sempl en em gavan pa rankan hel lavarout.

Briata a ris va zad gant teneredigez ha karantez, hag an hevelep testeni a vignoniach am boe digantañ ; kimiada a ris diouz ar Fenianed keit ha ma rede an daeloù penn-da-benn gant va diouchot.

Nag a zevez dudius hor boa tremenet a-gevret, me ha Finn, hag ar Fenianed ganeomp e kreiz ar vrasa brud, o c'hoari 'n echegoù, oc'h ober chegenn er festoù hag o selaou sonerez, kaerat kavandenn !

pe o chaseal a-dreuz ar stankennoù plijus ha koant, gant hor chas ken flour o mouez d'hon diskouarn ; eur wechad-all edomp e kreiz an emgann kalet, o tiskara brezelourien gant holl nerz hon divrec'h !

◆
« Ouz pe gastell a roue, ô ar skedusa, ar gaera a voe gwelet biskoaz gant lagad ebet, emaomp-ni o

tostaat bremañ, ha piou eo an aotrou galloudek a zo o ren ennañ ?

— Merc'h roue Douar ar Re-Veo eo a zo rouanez bremañ er c'hastell-se, skrapet eo bet gant Fovos-ar-C'hleizennou, eus Sruin Loghach, dre nerz bras e zivrec'h hag e c'halloud.

« Kiliet eo bet ganti al laer-se ha, dre nerz he gourc'hemenn, ne c'hello ket hemañ he c'haout da wreg, ken n'he do kavet eur marc'heg pe eur gwir vrezelour kalonek d'en em ganna outañ, dourn ouz dourn.

— Enor dispar ha bennoz d'it-te, ô Niam-he-Bleo-Aour ! Biskoaz n'em eus klevet koulz komzoù hag ar re-mañ, re-bar d'ar floura sonerez, o tont eus da c'henou-mel — daoust pegen doanius eo d'eomp gouzout e raer ken divalo d'eur vaouez eus ar renk-se.

« Deomp bremañ d'he gwelout d'ar c'hastell mogeriet ; me, marteze, eo an hini a zo dileuret da ziskara ar brezelour galloudus-se, dre eun taol-kaer bennak evel ma 'z oun boazet d'ober. »

Mont a rejomp neuze etrezek ar c'hastell ; war-du ennomp e teuas dioutañ eur briñsez yaouank, re-bar he splannder da hini an heol, hag a hetas d'eomp digemer-mat ouspenn kant gwech.

Eur sae seiz melen a oa gant ar rouanez-se ken dudius he liou, kaer e oa he c'hroc'hen ken flamm hag eun alarc'h war ar gwagennou, ken livrin hag ar bleuñv-roz e oa he diouchot ;

Ken melen hag an aour e oa he fennad-bleo, divorenna-kaer he daoulagad sklaer, he begig-mel en devoa liou an irin ruz, ha pep hini eus he diouabrant vistr a oa disi he furn.

Azeza a rejomp neuze war bep a gador aour ; bep seurt meuzioù mat a voe lakaet dirazomp, hag ivez kernioù-eva leun a vier saourus.

P'hor boe debret hor gwalc'h ha tañvaet meur a vanne gwin dous, e komzas ar rouanez yaouank koant : « Va selaouit gant pasianted », emezi.

He buhez a zisplegas d'eomp, penn-da-benn ha didro, hag an daeloù a c'hlebas he diouchot ; lavarout a reas d'eomp na c'hellje biken distrei da vro he zud keit ha ma chomje beo ar ramz galloudek.

« Selaou ha tav gant da gomzoù, ô rouanez yaouank ! Paouez gant ar c'hañv ha na ouel mui. M'hen tou ruz, dre an dourn-mañ hag a lakaan warnout, e roin lamm didruez d'ar ramz ganas ha muntrer.

— Ne vo ket kavet bremañ brezelour ebet, daoust pegen brudet bennak e c'hellfe beza e nerz-kalon dre ar bed, d'en em ganna ouz ar gwall ramz-se, dourn ouz dourn, siouaz d'in !

— D'it a lavaran, ô rouanez yaouank, n'eo ket eur gwall dra evidoun her gwelout o tont amañ, ha ma n'e ziskaran ket gant nerz va divrec'h, neuze evit da zifenn e kouezin va-unan. »

Ne voe ket pell e weljomp ar ramz galloudek o tont, euzus da welout, gwisket gant krec'hin demed, gantañ eur vataraz houarn en e zourn.

N'hor saludas ket tamm, ne soublas ket e benn war-du ennomp, met, rag-eeun d'ez, e sellas diviñs ouz e brizonierez, klask a reas reo ha trouz ouzin hag ez is er-maez d'en em ganna outañ.

Teir nozvez ha tri devez e padas etrezomp ar pegad kalet-se, ha daoust pegen nerzus e oa ar ramz bras e trouc'his d'ezañ, d'an diwez, e benn diwar e ziskoaz.

Gant mall e teuas merc'h Roue ar Re-Veo d'am skoazella, skuilha a reas louzoù-balzam em gouliou, ha kerkent ec'h en em gavis yac'h ha kreñv.

Douara a ris ar mell den en eur bez doun ha ledan, war ar bez e lakais eur maen, plom en e sav, hag e

skrivis warnañ e ano gant eur seurt lizerennoù anvet oghamoù brankek.

Hor pred a zebrjomp laouen-bras, seder e oamp neuze warlerc'h kement-se, hag er c'hastell e voe aozet evidomp gweleoù tomm goloet gant palennoù pluñv-laboused.

Antronoz-vintin, war-dro tarz an deiz, e tihunjomp goude beza diskuizet : « Dereat eo d'in », eme neuze merc'h ar roue, « mont ac'han etrezek va bro, hep gortoz pelloc'h. »

En em wiska a rejomp dizale hag e kimiajomp diouz ar plac'h yaouank, ker mantret ha ken doaniet oc'h he c'huitaat, hag ar goantenn skedus-se diouz he zu.

N'em eus anaoudegez ebet, ô Padrik, den hegarat, diwar an devez m'en em zispartijomp diouti, eus ar pez e teuas ar rouanez yaouank da veza, ha n'ouzon ket, zoken, hag hen e tistroas morse da Zouar ar Re-Veo.

Trei a rejomp kein d'ar c'hastell, hor marc'h-brezel djindanomp o taoulammat gant tiz, ha difreoc'h, d'hor meno, e oa kerzed ar jao-red-se eget avel viz meurz o c'houeza war ar menez.

Ne voe ket pell an neñv o tont da deñvalaat, an avel o sevel hag o c'houeza a bep tu, ar mor bras o kounnari spontus, ha ne weljed mui nikun eus bannoù an heol.

Eur predadig e chomjomp da sellout gant enkrez ouz ar c'houmoul teñval hag ouz ar stered oc'h en em ziskouez a-vareadoù, pa davas krenn an avel hag ar gorventenn ha pa baras Grannos (1), lintrus, a-us d'hor penn.

(1) Lakaet amañ evit an heol. Hennez eo an ano a veze graet gant ar Gelted eus doue an heol, lesanvet Appolon-Grannos gant ar C'halla-Romaned. Gwell eo bet d'eomp lakaat Grannos eget Phoebus.

Gwelout a rejomp neuze eur c'hornad-douar plijus warnañ bleunioù e-leiz, plénennoù kaer-dispar, kompes ha sklaer, hag eur c'hastell a roue skedus-meurbed.

Ne oa ket eul liou hepken e-touez al liouioù a zo bet gwelet eur wech bennak gant daoulagad mab-den, glaz skedus, gwer, gwenn, moug, ruz pe velen, ha na gaved ket er c'hastell roueel a gomzan anezañ.

Bez 'e oa, en tu-all d'ar c'hastell-se, tiez ha manerioù o lugerni, klouaraet gant gwrez an heol ; graet e mein prizius gant micherourien dournet-mat hag ijinourien speredet-kaer.

« Pe dolead skedus ha dudius eo hemañ, ô plac'h yaouank koant he mailhadennou aour ? Eun tolead eus ar c'haera doare a zo bet gwelet biskoaz gant lagad ebet ! Pe daoust hag amañ emañ Douar ar Yaouankiz ?

— Amañ emañ e gwirionez, ô Osian, den a galon uhel. N'em eus lavaret gaou ebet d'it diwar e benn : n'eus netra a gement am eus grataet rei d'it na c'hellfez ket gwelout ennañ da viken. »

Dizale e weljomp o tont eus ar c'hastell, d'hon diambroug, tri rummad a hanter-kant brezelour, ar re-greñva, ar re-doniusa, eus ar re-vrudeta dre o ano hag o nerz-kalon.

Prestik goude e teuas etrezek ennomp kant plac'h yaouank dispar o gened, ganto dilhad liou d'an arc'hant fichet gant aour, o heta d'eomp donedigezvat en o bro.

Eur strollad soudarded eus an dibab a weljomp neuze o tont er-maez, hag eur roue uhel-vrudet, galoudus ha leun a nerz, an hini dremmet ar c'haera hag ar flamma e liou.

Gwisket e oa gant eur roched seiz melen, flour-meurbed, ha dilhad skedus fichet gant danvez liou

d'an aour ; war e benn e touge eur gurunenn aour lugernus, o luc'ha hag o steredenni.

Gwelout a rejomp ar rouanez yaouank ken brudet-all hec'h ano o tont tost-tre, ouz he heul hanterkant plac'h yaouank, flour o mouez, dereat ha korfet dispar,

Pa voent en em vodet holl en eun takad, e komzas Roue ar Yaouankiz gant eur vouez hegarat, hag e lavaras evel-hen : « Setu amañ Osian, mab Finn, an hini a zo bet dibabet da bried gant Niam-he-Bleo-Aour ».

Neuze e krogas em dourn hag e lavaras, a vouez uhel a-walc'h evit beza klevet gant an arme a-bez : « O Osian, den dispont, ô mab eur roue, kant mil gwech donedigezvat d'it-te er vro-mañ !

« An douar-mañ e-lec'h m'emaout o tigouezout, ne guzin ket ouzit e berzioù mat : hir ha padus e vo da vuhez e gwirionez, ha yaouank e chomi bepred.

« N'eus tra dudius ebet a c'hellfe eur galon c'hoantat en he faltazi ha na vefez ket evit kaout er vro-mañ : va c'hredi a c'hellez hep mar, ô Osian, rak me eo Roue Douar ar Re-Yaouank.

« Sede hor rouanez kaer, ha sede Niam-he-Fennad-Bleo-Aour, hor merc'h, an hini he deus treuzet ar mor plén evidout hag evit ma vi he fried da viken ! »

Trugarekaat a ris ar roue, hag izel e stouis dirak ar rouanez vertuzus ; ne zalejomp ket pellôc'h eno, met mont a rejomp tre avat e Palez Roue ar Yaouankiz.

Neuze e teuas d'hor saludi tudjentil ar gêr gaer-se, koulz gwazed ha merc'hed ; hag e-doug dek nozvez ha dek devez e padas ar gouel hag ar festou hep ehan.

Eureujet e voen neuze da Niam-he-Bleo-Aour, ô Padrik a gêr Rom harpet ouz da vaz penn-kamm arc'hant gwenn. Evel-se eo ez is da Zouar ar

Yaouankiz, daoust pegen trist ha kalet eo d'in komz eus an dra-ze.»

— Kendalc'h c'hoaz gant da gaoz, ô Osian teod aour, ô Osian an armoù ken goubet-all d'an drailh, penaos ac'h eus-te kuitaet Douar ar Yaouankiz ? Mall am eus ivez ec'h anzavfez ouzin perak.

« Lavar d'in ouspenn, pa 'z out ken madeleuz, m'ac'h eus bet bugale digant Niam, ha ma chomjez pell-amzer e Douar ar Re-Yaouank ? Displeg d'omp bremañ da istor hep doan hag hep glac'har.

— Bet em eus digant Niam-he-Bleo-Aour bugale flamm ha livrin ha dispar o gened, ar re zremmet ar gwella, ar re gorfet ar c'haera, ar re skedusa o liou, daou baotrig yaouank hag eur verc'hig, flour-meur-bed o c'hroc'hen.

— Eun drugar eo klevout da gomzoù, ô Osian, kendalc'h gant da ziviz ha lavar d'in e pe lec'h emañ da vugale ; lavar d'in dizale o ano hag hini ar vro e-lec'h m'emaint o veva.

— Dalc'het he deus Niam evito Douar ar Yaouankiz, Douar ar Re-Veo ha Douar ar Vertuzioù, ha ne ran meneg ebet eus eur wal-roue, merk a aotrouniez, nag eus eur gurunenn aour roueel ha kaerder dispar ar vein prizius a zo enni.

D'am daou vab e roas Niam-he-Bleo-Aour ano va zad hag hini e vab muia-karet, Finn, an den brudet-dreist hag an trec'hour, mestr an armeoù bras, hag Oskar kalon aour, ken lazus-all e armoù.

Roet em eus va-unan d'am merc'hig koant, gant grad-vat va Niam ken hegarat, en abeg d'he gened ha d'he doare ken kuñv, an ano a zeree outi ar gwella : Bleuñvenn ar Merc'hed.

Tremenet em eus eno eur maread-amzer hir, tri c'hant vloaz moarvad pe ouspenn, ken na zeuis da

soñjal, ennoun va-unan, e karjen a-nevez gwelout beo Finn hag ar Fenianed.

Eun devez e c'houlennis kimiada diouz ar roue ha diouz va fried koant Niam-he-Bleo-Aour, evit distrei d'an Iwerzon da welout Finn, va zad, hag e arme niverus.

— Aotre az po da vont », eme ar wreg hegarat, « daoust pegen hirvoudus eo d'in ar gaoz a zo ganit, rak nec'h am eus na zistrofez ket ken d'am bro keit ha ma vi e buhez, va Osian Trec'hour.

— Pe abeg hor befe da veza nec'het, ô rouanez re-bar d'an heol, peogwir e sento ar marc'h-red gwenn ouzin ? D'in e tiskouezo an hent aes-tre hag e tistroin davedout adarre yac'h ha dic'hloaz.

— Az pez soñj, ô Osian, eus ar pez a lavaran d'it : ma sko da droad en douar plên, ne vo distro ebet evidout er vro dudius-mañ e-lec'h m'emaoun o chom.

« Hel lavarout a ran d'it a-nevez hep gaou : ma ziskennez diwar gein ar marc'h-emgann gwenn, ne zistroi biken da Zouar ar Yaouankiz, ô Osian kalon aour trec'h bepred gant da armoù.

« Evit an deirvet gwech e tigemennan d'it kement-mañ : ma c'hoarvezfe ganit diskenn diwar da loen, e teufez da veza eur c'hoziad dall, gweñvet, dinerz hag hep skiant, divarrek da redek ha da sailha.

« Eun dra vantrus eo evidoun, ô Osian ker, e klaske distrei d'an Iwerzon, ar vro c'hlas : n'eo ket bremañ ken evel m'edo kent ha ne weli biken mui Finn-an-Armeoù.

« Ne gavi ken bremañ en Iwerzon, adalek ar c'huz-heol betek ar sav-heol, nemet tadoù urziet ha bagadoù sent. Del, Osian karet, ar pok a ginnigan d'it. Siouaz ! da Zouar ar Yaouankiz ne zistroi mui moarvat. »

Gant doan e sellis outi, ha va daoulagad a ouelas

dourek. O Padrik, den a binijenn, da-unan az pije truezet war he stad ouz he gwelout o tispenna mailhadennoù flour he fennad-bleo alaouret !

Mont ha dont, hep lakaat troad ebet war an douar, a voe an urz a roas d'in, ha ken striz e oa he gourc'hemenn ma ne zeujen ket salo en-dro, emezi, ma zizentjen outañ.

Va ger a rois d'ezi leal-tre e rajen kement tra hag a lavare. War gein ar marc'h-red gwenn e pignis hag e kimiadis diouz tud ar c'hastell.

Poka a ris d'am gwreg klouar, ha melkoni hor boe oc'h en em zispartia. Briata a ris ivez va daou vab ha va merc'hig, glac'haret-holl o zri hag o skuilha daeloù.

En em bresta a ris neuze da gregi gant va beaj hag e trois kein da Zouar ar Yaouankiz. Gant tiz bras e krogas ar marc'h da gerzout, ouz va c'has gantañ, evel ma reas kent p'edo Niam-he-Bleo-Aour ganin.

O Padrik, te hag a zo dibabet e-touez ar re-urziel hag ar Sent, n'em eus ket lavaret gaou ebet d'it c'hoaz : sed 'aze penn-da-benn an darvoudoù a c'hoarvezas ganin hag an doare ma kuitais Douar ar Yaouankiz.

Ma 'm befe va gwalc'h a vara, evel ma oan kustum da gaout bepred digant Finn, e pedfen Roue ar Graoù d'az salvi da viken, en abeg da ze.

— Bez 'az po diganin, hiviziken (eme Badrik), da zibri ha d'eva kement ha ma kari. C'houek eo d'in klevout ar c'homzoù a zeu diwar da vuzelloù. Kendalc'h da zisplega d'in da istor.

— Ne glevi ket dre ar munud kement tra a c'hoarvezas ganin betek ar mare m'en em gavis en Iwerzon, ar vro c'hlas ken niverus-all ar c'herrek enni.

En eur zigouezout war an douar e sellis piz a bep tu d'in, ha neuze e teuis da veza eñkrezet e gwirionez, gant ar soñj e c'helljen chom hep klevout keloù ebet eus Finn.

Ne oa ket pell-bras abaoe m'edon eno pa welis o tont etrezek ennoun, diouz tu ar sav-heol, eur strolad gwazed ha merc'hed hag a grimpas davedoun war gein o c'hezec.

Va saludi a rejont seven ha dereat, ha sabatuet e chomas kement hini anezo, o welout ment va c'horf, va dremm, va neuz ha va dalc'h.

Goulenn a ris outo neuze hag hen a veve c'hoaz unan bennak eus ar Fenianed ha pe seurt reuz a oa c'hoarvezet ganto.

— Klevet hon eus komz diwarbenn Finn evit e nerz, e ampartiz hag e c'halloud, ha lavaret ez eus bet d'eomp na voe biskoaz den ebet kerkoulz doareet ha kerkoulz brudet hag heñ.

« Gant barzed habask ha melodius ar C'houezeled e vez meur a zanevell ha n'anavezomp ket mat, met kaoz a zo enno eus taolioù kaer Finn hag ar Fenianed.

« Klevet hon eus lavarout en devoa Finn eur mab, dispar e c'hened ha korfed-kaer meurbed, hag e teuas eur plac'h yaouank amañ gant ar c'hoant d'e gaout, hag e yeas heñ ganti da Zouar ar Yaouankiz. »

Pa glevis ar c'homzoù-se hag a roe d'in da c'houzout na veve ket Finn ken, na nikun eus ar Fenianed-all, ec'h en em gavis simpl hag ankeniet, hag e chomas teñval va fenn goude-ze.

Ne baouezis ket gant va zroiad, koulskoude, met raktal e kerzis, herr ha gant tiz, war-eeun etrezek kêr vrudet Alvin a zo e bro frank Leinster.

Eur souezenn vras am boe neuze o chom hep gwelout lez Finn-an-Armeoù : ne oa, e gwirionez, e-lec'h m'edo kent, netra nemet geot, gleiz ha linad.

Allas hag allas ! ô Padrik ! Pebez gwall-daol evi-
doun ! Eun dro wenn a ris eno hep kaout keloù ebet
eus Finn hag ar Fenianed ! Sede ar pezh en deus doa-
niet va c'halon betek diwez va huhez.

Evidout e kendalc'hin gant va istor, ô Padrik.
Goude m'em boe kuitaet Alvin Bro-Leinster, n'eus
tolead ebet, e-lec'h ma oa bet ar Fenianed o chom,
ha na ris ket eur gwel d'ezañ gant mall ha gant
enkrez.

En eur dremen dre C'hlenasmole e welis eun niver
bras a dud : dirazoun, e-barz ar stankenn-se, e oa
bodet ouspenn tri c'hant den.

Eus a-douez an engroez e komzas unan-bennak
hag a lavaras d'in a vouez uhel : « Deus d'hor skoa-
zella, ô brezelour kalonek re-bar d'eur roue ! Ha
lam diwarnomp ar bec'h euzus-mañ. »

Mont a ris war al lec'h : eno edo an engroez o
poania dindan eur mell intolenn-varbr ; gant he
holl bouez e waske houmañ warno ha n'o devoa ket
ar galloud d'he zeurel kuit.

Mac'het e oa en eun doare reuzeudik meur a hini
eus ar re en em gave dindani : gant pouez spouro-
nùs ar gwall samm-se e oa semplet hiniennou anezo.

Neuze e komzas unan eus ar vistri hag e lavaras :
« O kevezer roueel e barr ar yaouankiz, deus da rei
harp d'hor gwazed, anez ne chomo nikun beo.

— Pa daoler evez e niver ar wazed a zo amañ, ez eo
mezus klevout na c'hellfe ket eur seurt maread-tud
dibouesa yac'h ar maen-se, gant o holl nerz, hag e
deurel diwarno !

« Ma vije beo Oskar, mab Finn, e krogje er maen-
se gant e zourn dehou, hag her vannje dreist pennoù
tud an engroez, — va c'hredi a c'hellit, rak n'oun
ket kustum da lavarout geier ! »

Stoui a ris en tu dehou d'am dipr, paka a ris peg

gant eun dourn en intolenn, ha gant nerz va divrec'h
he stlapis war hed seiz-ugent troatad ac'hane.

Gant ar bec'h a ris da strinka ar mell maen-se e
torras señklenn aour an dipr, ha buan e risklis d'an
douar war balv va zreid.

A-vec'h e oan diskennet diwar gein ar marc'h-red
gwenn ma spontas hemañ ha ma tec'has kuit, hag
e chomis war e lerc'h mantret, dinerz hag hep
skoazell.

Koll a ris ar gweled, gened va dremm ha va c'horf,
ha va liou flamm, hag e teuis da veza eur paour
kaez koziad dall, dic'halloud, hep skiant ha divrud.

O Padrik, sed ' aze va doare evel m'emañ ha
penaos, hep lavarout gaou, e c'hoarvezas kement tra
ganin, penaos ez is kuit, ar chañsoù a gavis penn-
da-benn war va hent, ha va distro reuzeudik eus
Douar ar Re-Yaouank.

Eost 1941.

AR BREZONEG

ER C'HENWERZ

AL LABOUR BOULC'HET A-RAOK AR BREZEL :

Lennerien SAV o deus marteze dalc'het soñj eus ar pennad a zo bet embannet en niverenn 12 eus hor c'helaouenn dindan an ano « Ar c'henwerz hag ar brezoneg ».

Er pennad-mañ hor boa studiet doareoù da wellaat stad ar brezoneg er c'henwerz daoust da zigasted lod brasa hor marc'hadourien. Diskouezet hor boa penaos, dre ar c'hevezerezh o ren er c'henwerz neuze, e oa deut engroez ar brenerien da veza eur mac'hommer a zaouline doujañsus dirazañ an holl varc'hadourien gwitibunan. Ar Prener, en amzerioù pinvidik-se, a oa eur roue a veze lakaet da lezenn e zistera froudenn. Setu perak hor boa kinniget, ma vefe diazezet war c'halloud ar brenerien al labour da vout c'ha evit lakaat ar brezoneg da veza implijet er c'henwerz. Diskleriet hor boa eta penaos ar vrezonegerien yezgar oc'h en em strolla a c'helle poueza war ar genwerzourien dre brena ar marc'hadouzeziou a vefe bet skrivet warno hag embannet evito e brezoneg. Roet hor boa da skouer, emgann ar flamankeg e Bro-Velgia, hag ivez eun toullad yezou-all, darn anezo disteroc'h eget ar brezoneg, hag a oa koul-skoude implijet gant an tiez-kenwerz gall evit beza trec'h war o c'hevezerien.

Evit doare, er c'houlz reiz e oa deut hor pennad,

rak dason en doa kavet e Breiz. D'e heul, lies a liziri a zo bet kaset da SAV gant mignoned pe zoken tud dianav evit lavarout e oant a-du ganimp hag evit rei d'imp da c'houzout eun nebeut skouerioù eus frazennoù brezonek implijet gant marc'hadourien 'zo en o micher. A-dra-sur, ne oa ket stank ar re-se. Niverusoc'h avat eget hor befe kredet da genta diwar ar pezh hor boa gwelet hon-unan e Breiz-Izel.

Diouz e du, Roparz Hemon, atao dare da skei war an tomm, en doa dioustu graet e venoz sevel eun « Unaniez ar Brenerien Vrezonek » a vefe bet he fal strolla ar vrezonegerien yezgar evit poueza war ar varc'hadourien. War-se, embannet en doa eur pennadig e « Gwalarn » (niverenn Geñver 1939). Ar Yeodet ivez a oa bet didennet gant ar gudenn, hag en doa he studiet war ar gelaouenn « BREIZ » (22 a viz Geñver).

Neuze e voe savet, n'ouzon dare gant piou, eur strollad-stourm damheñvel ouz hini kinniget gant Roparz Hemon e « Gwalarn », hogen dindan an ano : « Ar brezoneg er C'henwerz ». Follennou a oa da veza skignet dre ar Vro a-berz ar Strollad nevez, evit dastum sinadurioù an holl vrezonegerien prest da rei skoazell, ha da gemma o boaziou evel prener, evit gwellaat stad hor yez er c'henwerz. N'ouzon ket hag heñ eo bet kroget a-zevri gant ar skigna follennou. Rak, goude an embannadur kenta, n'eo mui bet klevet ken digant ar strollad-stourm.

Goude-se, hor c'helaouenn hec'h-unan, evit rei kalon d'an dud a youl vat, he deus staget da voula pennadouigoù evit rei da c'houzout d'an holl lennerien, ar varc'hadourien a rae dre skrid gant ar brezoneg en o c'henwerz (SAV, n° 14, 15 ha 17). Alia a raemp hol lennerien da brena e ti ar re-se kentoc'h eget e ti marc'hadourien o chom hep ober tra evit hor yez. E berr-gomzou, ober a raemp bruderez evit netra.

Ar Vrezoned avat n'eus mall ebet ganto, ha pa darzas ar brezel netra ne oa bet graet ouspenn ar pez emamp o paouez dezrevella. Souez ebet e gwirionez, rak abaoe miz Ebrel 1939 ne oa mui tra d'ober estreget en em c'houlenn : « Ha brezel a vo ? »

Brezel a voe. Al lusk bihan roet d'ar brezoneg er c'henwerz a voe buan beuziet dindan darvoudou fromusoc'h. Lavarout a c'hellomp hep fazia, na chom netra hizio eus an taol-esa graet a-raok ar brezel. Ha koulskoude n'eo ket bet didalvoud. Setu perak hon eus dibunet amañ an darvoudou hed-da-hed.

KENTEL AN TAOL-ARNODI :

Lakaet eo bet anat tri zra a-bouez.

Tra-genta : digoret eo bet eun dachenn nevez d'hor yez. Biskopaz ne oa bet klasket betek-hen redia ar varc'hadourien da implijout ar brezoneg. Ankounac'haet-krenn e oa bet talvoudegez ar c'henwerz e-keñver ar yez. Siouaz n'heller ket c'hoaz barn an doare nevez-se da stourm eviti. Arnodenn ar « Brezoneg er C'henwerz » he defe desket d'imp petra a oa da c'hortoz digant ar Vrezoned evit en em strolla ha, dirak o youl, lakaat ar genwerzourien da blega. Evidomp-ni, hep beza tamm ebet diouganerien ac'hannomp, ne gredomp ket en defe graet berz bras ar strollad-stourm nevez. Setu eur bobl hag a oa meveliet-mik he spered, eur bobl na save ket zoken kounnar enni o welout he yez harluet eus ar skoliou gant an estren. Brasa dismegañs n'helled ket ober outi koulskoude war hor meno. Penaos neuze he defe gallet ar bobl-se, kouezet ken izel he lorc'h, mont droug enni en abeg d'an nebeut a implij a oa graet eus he yez er c'henwerz. Aon hon eus, en defe ar

strollad « Ar brezoneg er c'henwerz » graet tro-wenn en deroù. Eun druez eo evelato, ez eo bet trouc'het berr e labour skigna ar follennou ha dastum ano, chomlec'h ha sinadur ar vrezonegerien a-du gant e venoz. Marteze o niver a vefe bet eur souez evit an holl ? Diaes her c'hredi avat. Hag evelkent, zoken o lakaat da wir na vefe bet dastumet nemet eur bagad dister a dud, ne vefe ket bet poan gollet. An doare strolla an dud dre lakaat anezo da sina, a oa eun enklask evit gwir gant ma vefe bet graet gant evez hag e pep lec'h eus Breiz-Izel. Eur seurt votadeg e vije bet koulz lavarout diwar-benn implij ar brezoneg er c'henwerz. Gouezet hor bije resis-tre, er c'hiz se, pet a dud a oa a-du ganimp. Hag ouspenn-se, an anoioù hag ar chomlec'hiou strollet war ar follennou a vije bet eur vengleuz evit al labourerien da zont. Ar follennou adskrivet war fichennou a vije bet diazez o c'hammedou kenta, pa ne vije bet nemet evit kas kelc'hiziri da gemenn e vije bet kroget er gudenn adarre. Koulskoude posubl eo ez eus bet amzer a-walc'h a-raok miz Eost 1939 da skigna ha da zastum eur bern follennou gant strollad « Ar brezoneg er c'henwerz ». Daoust hag ar follennou-se a vije chomet e-kerz unan bennak ? Daoust hag ez int bet distrujet e-pad ar brezel ? Ne ouzer ket. Anaoudek bras e vimp e-keñver piou bennak a c'hellfe rei d'imp kelou eus kement-se.

Eil tra : bez'e oa liesoc'h a varc'hadourien dare d'ober gant ar brezoneg en o c'henwerz eget na gredjed. Souezet omp bet hon-unan gant al liziri a zo bet kaset da SAV evit rei d'imp da c'houzout e oa hemañ pe henhont o voula brezoneg war bakadur e varc'hadourezioù, pe o lakaat skritellou brezonek war brenestrou e stal. Ha sur a-walc'h, n'eo bet roet kelou d'imp nemet eus eul lod bihan eus ar varc'hadourien prest da genlabourat gant strollad

« Ar brezoneg er c'henwerz ». Arabat en em douella. Niverenn 12 SAV n'eo bet lennet nemet gant eun dournadig a goumananterien feal, end-eeun ar re o deus skrivet d'imp evit hor skoazella. O zrugarekaat a reomp a greiz kalon. Lakaat da wir a c'hellomp eta, e vefe bet kavet liesoc'h a genwerzourien yezgar, ma vefe bet lennet SAV gant liesoc'h a dud e pep korn Breiz-Izel. Hag amañ e teuomp d'an trede poent.

Trede tra : ar strollad « Ar brezoneg er c'henwerz » n'en deus ket brudet a-walc'h e venoziou. Ret eo distrei eur wech ouspenn war si brasa ar vrezonegerien, da lavarout eo o digasted e-keñver o yez c'henidik. Bourrusoc'h e kavont lenn kelaouennou gallek a veze a-raok ar brezel o fal d'ezo holl, koulz lavaret, mevelia ha suja ar Vrezoned kement ha ma c'hellent. Da c'halv « Ar brezoneg er C'henwerz » da zougen frouez e vije bet ret embann pennadou-bruda war an *Ouest-Eclair*, an *Dépêche*, ha kelaouennou-all er Vro. Ha n'eo ket eur wech hepken hogen bemdez e-pad sizunvezioù da heul. Trouz en dije graet er Vro neuze, ha c'hoaz n'eo ket sur. Trouz e oa ret ober a bep tro. An doare lakaat follennou-sina da veza skignet dre holl a oa eur soñj mat, hogen ne oa ket a-walc'h. Eur fazi e oa kredi, o defe an dud meizet pal ar strollad goude lenn eun nebeut frazennoù. Ne lavaromp ket n'eus nemet pennou bout er Vro. Pell ac'han. Evelkent, zoken ar re speredeka n'int ket evit degemer a-daol trumm soñjou nevez-flamm evito. Rak soñj « Ar brezoneg er c'henwerz » a oa eun nevezinti evit lod brasa eus hor c'henvroiz. Ret-mat e vije bet eta arat a-raok hada. N'eo ket hor menoz kavout abeg amañ el labour graet gant ar re a oa o ren « Ar brezoneg er c'henwerz ». Tamm ebet. Gouzout a reomp ervat pegen diaes e oa a-raok ar brezel boda eur bagadig tud evit labourat a-zevri beo war dachenn ar brezoneg. N'ankounac'haomp ket

kennebeut na oa harp ebet da c'hortoz digant kelaouennou gallek galloudusa ar Vro. Re eürus c'hoaz pa ne zeue ket enebiez diouto.

AR C'HENWERZ EN AMZER-VREMAN :

C'hoant hon eus da adkregi bremañ el labour a oa bet boulc'het a-raok ar brezel gant « Ar brezoneg er c'henwerz ». Tud 'zo, a gavo d'ezo n'eo ket ar c'houlz peogwir, mar deus c'hoaz eus ar brezoneg, n'eus mui kenwerz. Kement-se n'hon eus ket disoñjet. Seul vuioc'h ma vefe faos lavarout n'eus mui kenwerz. Kenwerz a zo atao hag e vo da viken keit hag ma vo tud war an douar-mañ. Reisoç'h e vefe eta lavarout : « Ar c'henwerz n'eo mui heñvel ouz ar pezh a oa gwechall. » Ha gwir eo. C'hoarvezout a ra dirak hon daoulagad eun dra ne oamp ket boas outañ. Bez'ez eus muioc'h a brenerien eget a varc'hadourezioù. Aze emañ an dalc'h. Diwar-se e teu pemp eveziadenn a-bouez e-keñver ar brezoneg :

1° Aet eo da netra galloud ar brenerien. Gwechall e veze ret d'ar marc'hadour dedenna, hoala eur prener pismigus, ha rak-se plega dirak e froudennou. Bremañ avat e vez laouen ar prener pa deurez d'ar marc'hadour gwerza tra pe dra d'ezañ. Ar roue, ar marc'hadour an hini eo hizio.

2° N'eo ket hep klemm e rank ar brenerien tremen diouz ar varc'hadourien. Koun o deus eus o galloud gwechall ha meur a hini a c'hrozmol. « Hemañ ne oa ket ken rok gwechall » pe « Distro ar peoc'h ha biken ne brenin tra digantañ ». Setu pezh a glever el lostou. Hag a-wechou n'eo ket hep abeg. Bremañ end-eeun e c'heller gwelout pe varc'hadour a zo fur ha pehini a oar labourat e sell eus an amzer da zont. Ar re a sach divergont d'o zu pe a vez dise-

ven, dihabask ha kintus a vo gwall souezadennoù d'o gortoz goude ar brezel.

3° Talvoudegez ar vruderez er c'henwerz a zo aet da netra ivez. Perak paea frejou-bruda evit eur varc'hadourez bennak pa ne vez ket a-walc'h anezi da werza ? Diouz eun tu-all ar vruderez-kenwerz a zo tapet fall gant an diouer a zañvez a bep seurt. Ne vez mui graet gant pakadurioù moulet brao rak n'eus mui paper. Echu ivez gant al levrouigou-embann a veze roet ken brokus gwechall. Echu gant ar panelou bras war ar straed. Echu ivez gant ar boestou livet ha moulet. N'eus mui houarn-gwenn. Taolomp evez avat. Ar vruderez n'eo ket maro. Morgousket ne lavaran ket.

4° Daoust d'ar vruderez beza gwall-glañv, biskoaz n'eo bet ret skriva kement ha bremañ er c'henwerz dre ar munut. Prenestrou ar staliou pa chomont goullou dre ziouer a varc'hadourez a vez leuniet gant skritelloù a bep seurt evit kemenn d'ar brenerien froudennou ha stultennou ar « Ravitaillement » : « Aujourd'hui on inscrit les poires », pe « Warc'hoaz e vo servijet ar moc'h ». Setu skouerioù eus ar pezh a vez lennet bremañ aze hag ahont. Biskoaz kennebeut n'eo bet graet gant kel lies a baperennou. Darn anezou evel ar c'hartennoù-tikejou a vez moulet gant ar gouarnamant, darn-all, evel ar c'hartennoù-enskriva, gant ar genwerzourien o-unan, dreist-holl er c'hèriou bras.

5° Stad bremañ ar c'henwerz n'eo ket da badout. Den ebet n'her c'hred kennebeut, hogen kalz a dud o deus lakaet en o fenn e tistroio an eürusted wechall kerkent hag echu ar brezel. Eur fazi eus ar brasa eo. Bez' e vo eun amzer-etre a-raok ma vo pep tra kempenet a-ratre adarre. Pegeit e pado ? Den ebet n'hell gouzout c'hoaz. Eur bloavez d'an nebeuta, pemp d'ar muia. Da gredi eo, e vo hervez an dizurz a vo bet

tizet a-raok ar peoc'h, ha n'eus harzou ebet d'an dizurz. Ne vo distroet eta d'ar c'henwerz, evel ma veze a-raok ar brezel, nemet a-dammouigou. Tikejou a chomo c'hoaz evit marc'hadourezioù 'zo evel ar bara hag ar c'hig. Fur eo konta eta gant an amzer-vez-adurzia hag adreiza ar c'henwerz hir pe hiroc'h. Ha c'hoaz an distro d'ar stad gwechall ne c'hoarvezo nemet e-keñver an dieubidigez a vo lezet d'ar c'henwerz gant ar stad. N'ankounac'haomp ket ez a bremañ pep bro war hent an arboellerez dindan renevez ar Gouarnamant. N'hellomp ket spurmanta c'hoaz pezh a c'hoarvezo er feur-se goude dibenn ar brezel. Evit doare, diaes e vo kavet distrei war eun taol d'ar frankiz hon eus anavezet war dachenn ar c'henwerz.

AR BREZONEG EN AMZER-VREMAN

Kouezet eo eta ar c'henwerz en eur stad reuzeudik a-walc'h, hogen ar c'hontrol beo eo c'hoarvezet gant ar brezoneg. Biskoaz n'eo bet graet kement evitañ. Hor c'henvroiz a zeu da veza lorc'h enno adarre da veza brezonegerien. Emañ eun toullad kelaouennou nevez o skigna emskiant ar brezoneg er Vro. Diouz e du, gouarnamant Vichy gant e respontou daleüs hag e bromesaou na reont nemet chom gerioù goullou diwar-benn ar brezoneg er skol, a zeraou da lakaat droug e kalon Brezoned niverusoc'h-niverusa. Pep galv a sell ouz kudenn ar yez a zo selaouet bremañ gant eun aked brasoc'h eget gwechall. Pep strivadenn evit gounit d'ar brezoneg al lec'h dleet d'ezañ e buhez pemdeziek ar Vro a zo sur da veza harpet a-zoare gant hor c'helaouennou brezon-rik. Ha pezh a zo gwelloc'h c'hoaz, n'eo netra e-skoaz stad ar brezoneg warc'hoaz. Fiziañs a c'hellomp kaout ez aio war greski bepred karantez hor pobl ouz he yez, e-pad ar bloavezioù a zeu.

POENT EO ADKREGI GANT AL LABOUR

En em c'houlennet hon eus : « Daoust hag eo koulz mat bremañ kregi adarre gant al labour boulc'het e 1939 gant strollad ar « Brezoneg er c'henwerz » ? », Goude prederia yen hon eus respontet : « Koulz eo », ha setu perak.

1° Koulz eo hizio kement ha warc'hoaz. Ar re a c'hortoz an ampoent a lez peurliesha tremen an ampoent-se hep e welout. N'eus nemet ar re oc'h ober eun dra bennak a c'hell ober berz mat. Ar c'hortozerien a zo tonket da c'hortoz tra pe dra betek dibenn o buhez.

2° Ret eo kregi er gudenn gant he derou. Hag he derou a zo sevel eur Bureo da badout peogwir strollad « ar Brezoneg er c'henwerz » a hañval beza steuziet. Pal ar Bureo-se a vo ober war-dro ar brezoneg er c'henwerz e pep feur. N'eo ket gant an engroez e vez graet al labour hogen gant eur bagad tud youlek kreñv. Marteze ar Bureo-se ne vo den ebet evit e heulia da genta. Marteze paotred ar Bureo-se a brezego er gouelec'h. Ne vern. Bez' e vo eur Bureo eyelato, hag a-walc'h e vo gant-se, gant ma vo lakaet evez d'e vruda dre-holl. Eun den bennak en eur c'horn eus Breiz-Izel a zo marteze a-du ganimp, hogen e-unan e chom gant e soñjou, ha d'ezañ c'hoant ebet pe amzer ebet d'embreger tra. Pa glevo diwar-benn ar Bureo ez aio davetañ. Dont a raio dek ezel sur a-walc'h, ha ma teu dek, kredi a reomp start e teuio kant ha mil ha dek mil dre zerc'hel hir ha pennek d'hor menoz. En-dro d'ar Bureo en em vodo an dud a youl vat. Ma ne vez krouet netra da badout, penaos en em vodfent ?

3° Ar Bureo a vo unan eus e labour pouezusa beza dare da ober implij eus pep darvoud gouest da rei lusk d'hor menoz. Piou a oar pezh a c'hoarvezo war-

c'hoaz ? Mat e vo gouzout n'eus ket da sevel buan ha fall eur gevredigez bennak evit ober implij eus an darvoud-mañ-darvoud c'hoarvezet a-daol-trumm. Sioul e vimp neuze. Bez' e vo ar Bureo atao war an dachenn-emgann. Diouz eun tu-all, bez' e vo kefridi ar Bureo sellout ouz an amzer da zont ha ragaoza pep tra e-keñver distro ar c'henwerz d'e stad boas. Ma n'eus netra krouet da badout, piou a gemero karg ar strivadennou padus ha diehan da dizout ar pal ?

4° Zoken bremañ, daoust pegen fall bennak e c'hell beza stad ar c'henwerz, ez eus koulskoude trawalc'h da embreger. Ar galloud a zo aet gant ar varc'hadourien. Klaskomp en o zouez. N'eus mui bruderez hogen skritellou-kemenn diniver. Labouromp gant ar skritellou. Gant ar pezh a zo e rank ober ar Bureo.

BUREO « AR BREZONEG ER C'HENWERZ »

Setu ni eta dare da adsevel « Ar brezoneg er c'henwerz ». Dalc'het soñj hon eus eus ar rebech graet d'imp gant Roparz Hemon : « Efedusoc'h e vefe bet (ar pennad embannet war niverenn 12 SAV) ma vefe bet... ennañ kinnigou resisoc'h d'ar Vrezoned koulz ha d'ar genwerzourien », en deus skrivet e niverenn Genver 1939 GWALARN. Hag ar gwir a oa gantañ. Gant-se e fell d'imp ar wech-mañ resisaat evit an holl penaos e welomp ar Bureo nevez hag e roll-labour.

Bureo « Ar brezoneg er c'henwerz » a vo savet diwar ar reolennoù da heul :

1° Ar Bureo a vo graet anezañ « Bureo ar brezoneg er c'henwerz » pe evit berraat « Ar brezoneg er c'henwerz », hervez ar strollad-stourm savet e 1939. An ano-se a zo dibabet mat hag eun druez e vefe

kemm, seul vuoc'h ma chom marteze roudou eus al labour boulc'het gant ar strollad. Goulenn a reomp amañ eta aotre evit ar Bureo nevez da zont war-lerc'h ar strollad koz, ha da veza anvet eveltañ. O veza n'ouzomp ket piou a rae war-dro « Ar brezoneg er c'henwerz » a-raok ar brezel, n'omp ket evit goulenn rag-eeun.

2° Ar Bureo a chomo e-maez pep gudenn a bolitikerezh pe a gredenn.

3° Ar Bureo ne vo ket eur strollad izili, hogen eur strollad-oberia. Ne vo ennañ nemet eur bagadig kenlabourerien o labourat hervez o soñj evit mad ar brezoneg.

4° Ma teu da veza ret, eun deiz bennak, strola ar varc'hadourien pe ar brenerien, e vo savet neuze e-kichen ar Bureo, kevredigeziou distag. Ar c'hevredigeziou-se a vo koulskoude dindan renerez ar Bureo.

5° Bez' e vo er Bureo : eur rener, eun isrener, eur sekretour, hag eun niver bennak a guzulierien.

6° Kemeret e vo da guzulierien tud a vicher dare da rei o ali, diouz ret, war al labour d'ober gant ar Bureo. Ezomm e vo da genta eus marc'hadourien oc'h anavezout ar c'henwerz e Breiz-Izel, ijinourien, embannourien, tud oc'h anavezout piz an tailhou, ha tud mailh war ar yez. Ar guzulierien a vo kemeret e-touez an dud a youl vat a ginnigo kenlabourat, da heul ar pennad-mañ. Ne vo ket da zibab, peogwir ne vint ket niverus, war a gredomp, hag o anavezout a reomp dija sur a-walc'h, o veza ma vo anezo tud a galon o stourm war tachennou 'zo eus ar yez abaoe bloaveziou.

7° Diouz ret e vo goulennet daou pe dri ezel a enor a bresto d'ar Bureo brud o ano e Breiz.

8° Ar Bureo a c'houlennno beza staget ouz ar Framm Keltiek.

9° Evit kregi, ar Bureo a labouro dre liziri ha

kelc'hliziri. Da lavarout eo, ne vo ket klasket boda ar guzulierien eur wech an amzer. Ar rener, an isrener hag ar sekretour a labouro a-gevret, hervez ar roll-labour roet amañ pelloc'h. Evit pep kudenn e vo displeget gant ar Rener hag an Isrener en eur c'helc'hlizier an doareou-labourat. Kaset e vo ar c'helc'hlizier d'ar guzulierien. Ar re-se a responto hag heñ ez int a-du pe nañ. Pa vint a-enep e lavarint perak hag e kinnigint gwellaennou. Diouz ret, ar Rener hag an Isrener a beurreizo an doareou-labourat hervez respontou ar guzulierien.

Pa vo lusket mat al labour e vo ret en em voda eur wech an amzer.

10° Ar Bureo n'en devo ket frejou estreget ar paper, ar skrivereza, hag an timbrou. Ne vint ket uhel eta. Goulennet e vo marteze skoazell digant ar Framm Keltiek pe a-hend-all goulennet e vo eur skod digant holl genlabourerien ar Bureo. Pa'z aio mat an traou, e c'hellor goulenn eur prof digant pep marc'hadour a vo bet skoazellet gant ar Bureo.

ROLL-LABOUR AR BUREO

Diforc'h a zo d'ober etre al labour-bremañ hag al labour-da-zont. Evel m'hon eus lavaret n'eo ket ken izel stad ar c'henwerz n'hellfe ket ar Bureo kas da benn lod eus e gefridi. Setu eta ar pezh a vo d'ober evitañ kerkent tra krouet.

1° *Labour-bruda menoziou ar Bureo :*

Arabat eo disoñjal an emvuderez. Diskouezet hon eus uheloc'h na oa ket bet graet trouz a-walc'h diwar-benn krouidigez « Ar brezoneg er c'henwerz » a-raok ar brezel. Diskouezet hon eus ivez penaos e teuo ar

Bureo da veza seul dalvoudusoc'h ma vo anavezetoc'h.

Ret eo eta bruda ar Bureo nevez. Evit hen ober e vo ret sevel eur rummad pennadou berr koulz e galleg evel e brezoneg hag o lakaat da veza embannet evit netra e kelaouennou ar Vro. Konta a c'hellomp war skoazell ar c'helaouennou da heul : *La Bretagne, Arvor, L'heure bretonne* hag hini ar c'helc'helaouennou : *Gwalarn, Sav, Dihunamb, Le Réveil Breton, Galv, Kannad ar Framm Keltiek, Feiz ha Breiz*, h. a. N'ouzomp ket hag e c'hellfemp gortoz kement a skoazell digant kelaouennou-all ar Vro, an *Ouest-Eclair*, hag an *Dépêche*. Ret e vefe evelkent goulenn diganto rei lec'h d'hor pennadou en o bannou.

Pennad-bruda kenta a vefe evel-just evit kemenn krouidigez ar Bureo. En eur rummad-all pennadou e vefe diskleriet en eun doare bourrus evit al lenner pal ha menoziou ar Bureo. Kendalc'het e vefe gant eur rummad-all pennadou displeget enno evezia-dennou diwar-benn stad ar c'henwerz, studiadennoù aes-tre a-zivout an arboellerez en amzer-vremañ, aliou bennak war ar vicher.

Ar pennadou-bruda a dlefe beza d'ezo etre 30 hag 50 linenn eus eur bann kelaouenn. Gwell eo, e-keñver ar bruda, embann alies pennadou berr eget pennadou hir dibaot. Ar pennadou a vefe sinet « Bureo ar Brezoneg er c'henwerz ».

Da c'houde, ar Bureo, pa vo lakaet mat en-dro, a roio dañvez nevez evit ar pennadou bruda, pa ne vefe nemet ar c'hemennou d'ar varc'hadourien ha d'ar brenerien.

Ret e vefe ivez, eur wech an amzer, rei da c'houzout hag heñ strivadennou ar Bureo ha re an dud a youl vat o deus taolet frouez. Evit ar marc'hadourien en devo bet kalon a-walc'h evit liva « Stal-gigerez » a-us d'e

stal e-lec' h « Boucherie », e vo plijus gouzout eo bet heuliet e skouer vat gant ar c'hement-mañ-kement a genseurted. Ma ne rafe ket ar Bureo berz mat, e vefe ret hen anzav fraez ha sklaer. Ar renta-kont didro a zo bet atao ar gwella doare da c'hounit kenlabourerien feal.

2° Strolla ha kennerza ar varc'hadourien yezgar

Gwelet hon eus ez eus muioc'h anezo eget ma kredjed. Diouz eun tu, gwelet hon eus ez eo aet ar galloud gant ar varc'hadourien. Evit an amzer-vremañ n'eus eta netra da embreger gant ar brenerien, ha labour ar Bureo a dle beza diazezet war ar genwerzourien. Siouaz, trei marc'hadourien digas da veza a-du gant menoziou ar « Brezoneg er C'henwerz » n'heller ket ober, pa n'eus doare ebet da boueza warno. Ret eo eta ober gant ar varc'hadourien yezgar hag o strolla hag o skoazella. O strolla a vo aes a-walc'h e-barz eur gevredigez bennak « Breueriez ar varc'hadourien vrezon », pe « Kevredigez ar brezoneg er staliou ». O strolla a zo ret ober evit sevel eur fichennaoueg a yelo da ziazez ar c'helc'h-liziri. Setu penaos e welomp skoazell ar Bureo d'ar varc'hadourien yezgar :

a) Rei aliou d'ezo evit netra, e-keñver pep tra a sell ouz implij ar brezoneg en o micher. Neuze e vo talvoudus kaout kuzulierien mailh war ar yez er Bureo.

b) Rei aliou d'ezo evit netra war ar vruderez-kenwerz hag ar vicher. Neuze e tevio tro ar guzulierien gouziek war ar vruderez hag ar c'henwerz.

k) Rei d'ezo evit netra diskleriadennoù a-bouez diwar-benn an tailhou hag ar reolennoù nevez (documentation fiscale et économique). Kredi a reomp start e vo deut-mat an diskleriadennoù-se, rak ar varc'ha-

dourien vihan a zo beuziet er paperennou bremañ, ha n'hellont ket en em zifreta. Skoazell a vez roet d'ezo gant o sindikajou a-wechou, hogen n'eo ket a-walc'h. Eun taol mat e vefe ma c'hellfe Bureo ar « Brezoneg er C'henwerz » dont da veza a dalvoudegez brasoc'h d'ar varc'hadourien-dre-ar-munut eget o sindikajou hag i peurlïesa dindan levezon ar C'hallaoued, hag o labourat a-enep ar brezoneg. Daoust hag ar Bureo a c'hello kavout skoazell digant Breiziz gouiziek war dachenn diaes an tailhou, hag hini kemm-digemm holl lezennou ha herrlezennou Vichy hep konta urziou ar brefeded ? Spi hon eus, rak, e-keñver-se, e vefe eul labour founnus da gas war-raok. D'ar c'houlz ma vo deut boaz gant ar varc'hadourien vihan da lavarout : « Skriva a rin da baotred ar Brezoneg er c'henwerz, da c'houlenn o ali », neuze e vo an trec'h sur gant ar Bureo hag ar Brezoneg.

An aliou a), b) ha k) a vefe roet-evil netra d'an holl varc'hadourien a rafe, dre skrid, gant ar brezoneg en o c'henwerz, pe d'ar re a brometfe ober gantañ adalek ar respont roet d'ezo gant ar Bureo. Ar pezh a anvomp ober dre skrid gant ar brezoneg, hag an ensellerez a vo ret kaout diwar-benn-se, a vo displeget eun tammig pelloc'h.

d) Evil brouda ar varc'hadourien d'ober dre skrid gant ar brezoneg, e welomp c'hoaz eun doare-all : rei d'ezo eur gopr. O veza na vefe morse arc'hant a-walc'h gant ar Bureo evil kinnig goprour arc'hant, ne chomfe d'ezañ dibab ebet. Ret e vefe ober gant eur gopr-bruda, gant skoazell ar c'helaouennou brezon-rik hon eus meneget uheloc'h.

D'ar varc'hadourien a rafe dre skrid gant ar brezoneg e vefe kinniget 3 embannadur-bruda er c'helaouennou-se. Hervez c'hoant ar marc'hadour e c'hellfe an 3 embannadur-bruda beza moulet lerc'h-warlerc'h pe gant eur mizvez dale etre pep hini. E

berr gomzou, neb a rafe gant ar brezoneg en e genererz a c'hounezfe 3 embannadur evil netra, pezh n'eo ket da zispriza en eun amzer ma vez dilezet ar vru-derez-kenwerz gant an darn-vuia eus ar gevezerien.

Gant « implijout dre skrid » ar brezoneg, e vefe intentet unan eus an tri doare war-lerc'h :

Ano ar stal livet e brezoneg (Stal-gigerez, kere h. a.).

Boestou, pakaduriou moulet warno hanter brezoneg, hanter galleg.

Paper-liziri, notennou, paperennou-bruda e brezoneg koulz hag e galleg.

Ne vefe ket diaes gwiria hag heñ ar marc'hadour-mañ-marc'hadour en defe gwir da gaout 3 embannadur-bruda evil netra. Ar Bureo a c'hellfe goulenn eur skouer eus ar paperennou, hag eur voest koz. Evil an anoioù livet war dalbenn ar stal, e vefe aes da gavout eur mignon bennak da deurel eur sell evil ar Bureo.

Ret eo evesaat e vefe muioc'h a bouez gant an embannaduriou-gopr ma c'hellfe ar Bureo kaout skoazell ivez digant kelaouennou lennet ar muia er Vro, an *Ouest-Eclair*, an *Dépêche* h. a.

3° *Implijout ar skritellou hag ar c'hartenno-enskriva*

Evil ar skritellou e brezoneg, ar skouer a vo roet gant ar varc'hadourien yezgar strollet gant ar Bureo. N'ouzomp ket hag ar skouer-se a vo heuliet. Marteze, pa zeu hor c'henvroiz da garout muioc'h o yez, evel ma hañval beza. A bep tro eun nebeut gerioù moulet war ar c'helaouennou evil alia d'an holl skriva e brezoneg koulz hag e galleg a c'hellfe skoazella eun nebeut. Berz brasoc'h a rafe marteze ma vefe pouezet

war ar fent a vefe e kement-mañ : ober goap war baotred ar « Ravitaillement ».

E-keñver ar c'hartennou-enskriva, n'eus, war hor meno, nemet eun doare da redia ar genwerzourien d'ober gant ar brezoneg warno, hag a zo moula seurt kartennou hon-unan hag o rei (pe werza izel-priz ?) d'ar varc'hadourien. N'ouzomp ket siouaz hag e vez graet e Breiz-Izel gant ar bern paperiou omp boas da welout e Pariz. Sur a-walc'h n'eus ket kement anezo. Koulskoude, evit traou 'zo, e ro marteze ar genwerzourien eun tamm paper gant ano an ti hag eun niverenn. Neuze eur gartenn moulet warni :

Ano an ti — Cachet de la maison...

Ano ar prener — Nom de l'acheteur...

Kartenn evit — Bon pour...

Niverenn — Numéro...

a vefe deuet mat.

Ar gudenn a zo da studia d'an nebeuta. Gouzout a ouzomp n'eo kêt a bouez bras. Koulskoude, ken dilezet eo ar brezoneg gant ar varc'hadourien, ma vefe eun drugar gwelout seurt kartennou. Talvoudus e vefent c'hoaz en eur feur-all ; boazia ar brenerien da welout brezoneg moulet.

Evel just n'eus netra d'ober gant tikejou ar gouarnamant betek gouzout. Ne welomp tu ebet da lakaat ar « Ravitaillement » evel m'eo bremañ, da implijout ar brezoneg. Hor bezet spi ne vo ket atao evel se. Neuze, pa gemmo an avel, arabat disoñjal beñveg dispar ar c'hartennou-boued evit lakaat brezoneg dirak daoulagad ar bobl.

Labour-da-zont a reomp eus paliou-all a zo da dizout gant Bureo « Ar brezoneg er c'henwerz », kerkent hag e vo tu d'hen ober. Sevel a reomp amañ eur roll dre vras eus ar paliou-se :

1° Da genta-holl, ar Bureo a dle ober e bep gwella

da veza anavezetoc'h-anavezeta e Breiz-Izel. Biken ne raio re a drouz. Ret e vo eta dere'hel kalonek gant al labour-bruda.

2° Ar Bureo a zo ret d'ezañ dont da veza eur Bureo-alia evit ar varc'hadourien-dre-ar-munut. N'eus nemet er c'hiz-se e c'hello kaout levezon da badout war ar genwerzourien vrezon. Er feur-se ar pal da dizout a vefe kaout eur gelc'hgelaouenn pe rummadou kelc'hliziri evit kemenn buan pep nevezinti d'ar varc'hadourien yezgar e doare ma vefent sklaeriet buanoc'h ha gwelloc'h eget o c'hevezerien. Gouezet e vefe dioustu gant an holl. E kement-se ez eus bloaveziadoud labour dalc'hus panevefe nemet evit sevel ar fichennaouegou. Labour tennoc'h koulskoude a zo dija bet graet gant Brezoned emskiantek.

3° Ar Bureo a dleo heulia piz stad ar c'henwerz. Ma tistro en e stad gwechall e vo dioustu daou dra da embreger :

— kenstrolla ar brenerien yezgar a vo deut ar galloud ganto adarre evit poueza war ar varc'hadourien. Poent e vo neuze kregi gant al labour displeget ganimp e niverenn 12 SAV, ha boulc'het e 1939 gant strollad-stourm « Ar brezoneg er c'henwerz ». Eun dra a vo d'ober ouspenn, ma teu ar Bureo gant e strollad prenerien da veza kreñv a-walc'h : reizha ar « boycott » an hini eo. Savet e vo neuze rollou eus ar genwerzourien da voycotta (rollou du evel ma lavarar), en abeg ma nac'hfent ober gant ar brezoneg.

— kinnig skoazell d'ar varc'hadourien o devo sachet re greñv war o zu e-pad amzervez ar brezel hag a vo dilezet dre zroukrañs gant ar brenerien kerkent ha ma c'hellint. Kinniget e vo skoazell d'ezo, n'eo ket abalamour d'an druez hor bo outo, hogen peogwir e teuint da veza eun dañvez da labourat evit hor menozioù. Ar Bureo a c'hello harpa ar varc'hadourien

dilezet gant e skiant-prena hag e skourr-bruda. Evel digoll evit ar skoazell, ar varc'hadourien a ranko ober implij eus ar brezoneg en o c'henwerz.

4° Ar Bureo a dleo heulia piz stad ar vruderez-kenwerz. Pa zeuio houmañ da adveva, e vo ret kroui eun ti-bruda dindan eun ano bennak ha stummet war batrom an tiez-bruda boas. An ti-se a vo distag eus ar Bureo, hogen dindan e renerez. E bal a vo degas arc'hant da gef ar Bureo, ha kreski e c'halloud. Kredi a reomp start e vo goude ar peoc'h eun amzer a vuhez aes ha birvidik evit ar vruderez-kenwerz, rak pep tra a vo da adsevel. O veza bleniet poellek hag o labourat evit prizioù marc'hadmatoc'h, ti-embann ar Bureo a c'hellfe hep poan kemer lec'h etre ar regenta eus ar gevezerien.

5° Kefridi ar Bureo a vo ivez reiza, resisaat ha pinvidikaat ar brezoneg e-keñver e implij er c'henwerz. Hag aze c'hoaz ez eus kalz da embreger : ober enklaskou yezoniel dre ar Vro (gant skoazell Ensvadur Breiz marteze ?), moula levriouigou-micher e brezoneg, levriou-dourn e brezoneg evit ar sekretourien-genwerz, skigna anaoudegez ar berrskrivadur brezonek h. a.

6° Pa vo deut koulz ar Brezoneg er skol evit gwir, e vo kefridi ar Bureo goulenn ma vo digoret d'hor yez skoliou-kenwerz ar Vro.

7° D'ar Bureo ivez e vo ret beza war evez evit ma vo graet gant ar brezoneg en diskouezadegou-kenwerz er Vro koulz hag er broiou estren.

8° Ar Bureo a dleo heulia piz stad ar politikerez e Breiz. Ma teufe an avel da c'houeza eus ar C'hornog e vefe da vureo « Ar brezoneg er c'henwerz » da c'houlenn ma vefe graet gant ar brezoneg e-kichen ar galleg war bep paperenn voulet o sellout ouz ar c'henwerz. D'ar Bureo e vefe ivez kinnig trei e brezoneg ar skridou gallek.

PEUR E VO SAVET BUREO « AR BREZONEG ER C'HEN- WERZ »

Gortoz a reomp bremañ an eveziadennou, an aliou hag an abegou a vo kaset d'imp, spi hon eus d'an nebeuta, da heul ar pennad-mañ. Ober a rimp ganto evit peurreiza hor menozioù, diouz ret.

Ma hañval beza eun nebeut a dud a youl vat a-duganimp ha dare da skoazella ac'hanomp e doare pe zoare, neuze e krogimp gant al labour. Menozioù war ar paper n'o deus biskoaz kemmet tra war ar bed. Menozioù kaset da benn ne lavaromp ket. Setu perak ec'h echuimp en eur c'houlenn : « Petra eo ho soñj ? » ha : « Piou a skoazello ? » Kasit ar respontou da SAV. Trugarez en-araok.

Yann-Vari KERWERC'HEZ.

Notenn : Gant plijadur e welfemp holt gelaouennou ha kelc'hgelaouennou ar vro o rei eun taol-skoaz dimp da skigna ar menozioù displeget er pennad-mañ. O fedi a reomp eta d'e venegi pe da voula lod anezañ e brezoneg pe e galleg hervez o c'hoant.

SAV.

KANAOUENNOU

BOLOMIG

(War don *Ar Soubenn-laëz*)

Ne oan 'met pemzek vloa, ya ! pa voen dimezet
Ya ! pa voen dimezet
D'ar c'hoz Bolomig koz, ha me n'e garen ket (2 W.)

Bolomig n' fell ket d'eoñ e yafen david dour
Hag heñ pren ' eur pod pri evit dont d'am sikour.

Bolomig n' fell ket d'eoñ e yafen d'ar foariaou
Ha pa jome er gêr, setu ni 'jome h'n daou.

Bolomig n' fell ket d'eoñ e yafen d'ar festaou
Ha pa jome er gêr, setu ni 'jome h'n daou.

Maro eo Bolomig, maro hag interes,
Lakêt eo en douar da zibri d'ar preñved.

A-benn disul penn-zun emañ 'r servich eiz de,
Me ' bedo 'r sonerien da soni war e ve.

Sonit 'ta, sonerien, sonit ha sonit kañ !
Maro eo Bolomig, n'em eus tamm keuz ' bet d'eoñ !

Gant arc'hant Bolomig, me 'm bo eur pennhêr koant
A yelo d'ar foariaou, d'ar festaou pa 'm bo c'hoant.

A yelo d'ar foariaou, d'ar festaou pa 'm bo c'hoant ;
Kalon daou zen yaouank a zo joaius ha drant.

Kalon daou zen yaouank 'zo leun a joaiusted,
Ar paour kêz Bolom koz ' oa leun a boan-spered.

(*Dastumet gant Yann VRIANT*).

PAOTR E VRAGOÙ PAPER

War don : *An Durzunell*.

Mar kirit, ma mignoned, da dremen hon amzer,
Me ' gano d'eoc'h eur sonig war ar bragou paper.
C'houi he c'hano d'ho tro e kreiz ar parkeier,
O vont o tont, el laneg, dre ar gwenojeier.

N'anvezit ket eun aotrou ' gar ar chopinadou ?
E Zoue, e goustiañs 'zo dindan e votou ;
Prest ' vez da grouga person, kure ha beleien
P'en defe bet eur bannac'h da c'hleb ' e c'hourlañ-
[chenn.

Bez' e oa e ti e dad eur yalc'h pounner ha bras ;
Ganti ' soñje ar mezhvier ' c'hellje c'hoari ar vaz.
Met e dad ne oa ket sod, ne roas d'ar rouler
'Met eun toullad komzou fur hag eur bragou paper.

« Bremañ e chomo bara gant da vugaligou ;
O madou tije lonket oc'h eva bannac'hou. »
An holl a lar : « Mat 'zo grêt, kement-se 'oa d'ober. »
Setu kalz charivari gant ar bragou paper.

C'houi ' gav d'eoc'h eo deut mezek paotr e vragou
[paper ?

Pell ac'hane, tudou kêz, bale a ra seder.
Trec'het en deus war ar vez ha mouget anezi
N'anvez 'met Per e vignon hag an ostaliri.

Tapet e zorn 'barz ar sac'h, al laer a oar ruzia,
Ar c'hi, p'en defe manket, 'vez gwelet 'n em ruza,
Met paotr e vragou paper a lar : « D'in 'vo pleget ! »
Derc'hel 'ra ken sounn e benn ha ken reut e vruched.

(*Dastumet gant Yann VRIANT*).

AR GADOR-DABUTAL

*Bez' ez eus tud hag a zo bet feuket gant ar penna-
dou embannet er « Gador-dabutal » diweza, dreist-
holl abalamour na oant ket sinet. Rebechet eo bet
ouzimp zoken, e oant bet skrivet gant renerien SAV.
Evit mirout ouz tamallou a-seurt-se hibiziken, e
c'houlennomp ouz hor c'henskriverien sina o fen-
nadou ha rei dimp o chomlec'h ma n'int ket kouma-
nantet da SAV.*

*
* *

*Al lizer-mañ hon eus bet digant hor c'henlabourer
ha keneil Yeun ar Go :*

Da Aotrouned Renerien SAV.

Kenvroiz ker,

Ar soñj hoc'h eus bet da zigeri eur *gador-dabutal*,
e-barz ho kelaouenn, a gavan mat-tre. Arabat, koul-
skoude, e teufe al lec'h-se da veza eun dachenn-
emgann pe eul lis da rei digemer d'an teotadou
flemmus ha diseven. Ne vefe ket eun dra vat, kenne-
beut, gwelout embann ennañ pennadou goapaüs ha
dismegañsus.

Dereat-tre e ranko beza pep buruteller en e varni-
digez, kement-se a zo anat. Met arabat, ivez, d'ar re
damallet beza re-gizidik ha techet da soñjal e vezor
ouz o heskina hag o klask lemel o brud diganto.
Kenlabourerien ha lennerien SAV a zo holl a-du gant
ar brezoneg hag o brasa youl eo gwelout o yez o vont
bepred war wella ha war gaera. Talvoudus e c'hell

beza o aliou d'hor skrivagnerien, ma vezont roet gant
poell hag hep kasoni.

Daoust ma 'z eo resis a-walc'h an ano hoc'h eus
dibabet da rei d'ar pennadou-skridvarnouriez, e vefe
gwelloc'h, d'am meno, klask unan-all. « Kador-
dabutal » a zigas re da soñj eus trouz ha c'houervoni
ar strivou hag ar rendaelou feukus. E yez ar bobl e
vefe kavet daou c'her da zereout gwelloc'h : « *Triñ-
chin ha pour* » (abegou ha meuleudiou). Lies-gwech
e klever hor c'henvroiz o lavarout etrezó : « *Pour
edo hen-mañ-hen o klask ha, padal, n'en deus bet
nemet triñchin...* »

*
* *

Aes eo gwelout ez eus daou rumm skrivagnerien e
Breiz : ar re a skriv ar « brezoneg nevez » hag ar re
a ra gant ar « brezoneg beo », da lavarout eo gant
yez ar bobl kempennet ha reizet eun distera.

Kredi a ra ar re-mañ emañ ar wirionez ganto pa
implijont, en o skridou, eur yez komzet ha kompre-
net gant an holl.

Ar re genta diouz o zu, daoust ma n'hen anzavont
ket didroidell, a seblant ober eun tammig fae war
ar brezoneg-se. Marteze her c'havont gros ha dizereat.
Ar pezh a zo sur e klaskont stumma ha reizet o hini,
hervez o faltazi hag o soñj o-unan.

Ret eo, koulskoude, evit beza komprenet gant tud
hor bro, komz pe skriva ar yez a gomzont ha n'eo
ket an hini a garfer o lakaat da gomz.

A-hend-all, daoust pegen glan bennak e c'hell beza,
war o meno, yez paotred ar « brezoneg nevez », n'eo
ket difazi-tre e keñver ar reolennoù war an doare da
sevel ar frazennoù. Kement-se a weler anat e troidi-
gez *Makbez*, da skouer.

*
* *

Kalz doujañs hon eus evit an Ao. R. Hemon, rener *Gwalarn*. Gantañ eo bet troet e brezoneg drama brudet Shakespeare ha meulet eo bet evit al labour-se. Kalz eus hor c'henvroiz a gav abeg ennañ, koul-skoude, ha kredi a ran, evelto, n'eo ket disi brezoneg an droidigez.

E gwirionez, traou iskis a-walc'h a zo enni. Pa laka ar skrivagner an teir sorserez da gomz a-unan, e ra *O-zri* anezo. Da genta, em boa soñjet e oa bet graet ar fazi-se gant ar mouler, met her c'havout a raer a-hed an droidigez (Paj. 9, 13, 60, 61, 62, 63 ha 64).

Gwasoc'h a zo c'hoaz, d'am meno, ha digarez am eus bet da chom souezet gant frazennoù evel ar re-mañ :

P. 13 : « Maouezed oc'h, moarvat, ha padal, ne ouzon ket... *tammou baro a zo ganeoc'h* », e lec'h : *tammou baro hoc'h eus* ;

P. 17 : « Aotrounez vat, skrivet *emañ* ho poaniou war al levr... », e-lec'h : skrivet *eo* ho poaniou... pe : *emañ* skrivet ho poaniou... ;

P. 19 : « Priñs Kumberland ! Setu an derez *ma* rankan koueza warnañ... » ; e-lec'h : *a* rankan koueza warnañ... ;

P. 20 : « N'out ket hep c'hoant-sevel », e-lec'h : n'*emaout* ket hep c'hoant-sevel ;

P. 21 : « Spesou ar verventi, *deuit war va skoazell* », e-lec'h : *deuit d'am skoazella* ;

P. 26 : « Greomp goap *d'ar* bed gant eun neuz diwidre... », e-lec'h : greomp goap *eus ar* bed... ;

P. 28 : BANKO. — « ... Gant *ma chomin* dizalc'h va askre, ... heulia a rin *hoc'h ali* », e-lec'h : gant *ma chomo* dizalc'h va askre... ;

P. 29 : « Eur benveg eveldout *oun* o vont da implij », e-lec'h : *emaoun* o vont da implij ;

P. 33 : « Feiz ! *amañ 'mañ eun doktor a relijion...* », e-lec'h : *amañ ez eus eun doktor...*, pe : *amañ 'mañ an doktor...* ;

« ... *Amañ 'mañ eur c'hemener saoz...* », e-lec'h : *amañ ez eus eur c'hemener...*, pe : *amañ 'mañ ar c'hemener...* ;

P. 35 : MAKDUF. — « Ha savet *emañ* ar roue, jarl enorus ? » — MAKBEZ. — « N'*emañ* ket c'hoaz », e-lec'h : Ha savet *eo* ar roue..., ha : N'*eo* ket c'hoaz.

Kalz skoueriou- all, ken direiz hag ar re-mañ, a c'hellfen lakaat c'hoaz dirak ho taoulagad.

Setu bremañ eun tañva eus yez an troer :

P. 16 : MAKBEZ (a gostez) : « *An hanterouriez dreist-natur-se ne c'hell ket beza fall ; ne c'hell ket beza mat. Ha mar deo fall, perak rei d'in arrez a verzmatt, o kregi gant eur wirionez ? Jarl Kaodor oun-me. Mar deo mat, perak e plegan d'an hoaladur-hont, ma houp va bleo dirak e skeudenn skrijus, a ra d'am c'halon start lammatt ouz va c'hostou, a-enep boaz ar vuhez ? Traou spontus gwirion a zo nebeutoc'h eget faltaziou euzus. Va menoz, ar muntr ennañ netra c'hoaz nemet eun huñvre, a lak va anien wak a zen da grena kement ma choman, mouget va oberiantiz en amzivin, ha n'eus mui tra nemet ar pezh n'eus ket anezañ.*

Hemañ n'eo ket unan eus ar pennadoù « diaesa » a zo e *Makbez*. Evel-se eo savet an droidigez penn *da benn*.

Kement-se a ziskouez e chom kalz hent d'ober gant hor skrivagnerien vrasa a-barz dont a-benn da sevel eur « yez uhel vroadel ». Re-bell e chomont diouz brezoneg an holl ha, betek-hen, emañ siellet gwall-zoun tres ijin ar galleg en o skridou.

Petra da soñjal diarbenn ar pezh a laka R. Hemon *Makduf* da ziskleria da *Valkolm* (p. 77, eizvet ha navet linenn warnugent) ? Pa lakaer ar frazenn-se e

galleg e teuer da c'houzout petra en deus bet c'hoant an troer da lavarout. E brezoneg, avat, n'eo ket heñvel, pell ac'hane... Ne gredfe den, mar deo seven hag onest, he distaga evel m'emañ e Makbez.

Kement-se a ziskouez e c'hell hor gwella skriva-gnerien fazia. O c'hortoz unan gouestoc'h egedoun e oan d'hel lavarout, met den n'en deus komzet. Hag em eus kredet diskleria va menoz gant ar soñj na vo ket feuket den, peogwir n'her gran nemet evit mad ar brezoneg.

Plijet ganeoc'h, kenvroiz ker, digemerout va gwella gourc'hemennou.

YEUN AR GO.

Emaomp a-du gant hor c'heneil Yeun ar Go evit envel ar Gador-dabutał : « Pour ha Triñchin ». Graet e vo evel-se adalek an niverenn genta.

SAV.

Ne vevomp ket en eun amzer a-du evit fentigellou hep dañjer ; setu perak n'hellan ket kuzulia deoc'h evit ho tidui eun dra gwelloc'h eget kemer ho pluenn ha skriva da SAV, evit kinnig da aozourien e bennadou difazia o skridoù.

Lan hag Herve ? Sodien a goll o amzer en eur zatum rimadellou koz ; tra ebet moulet e brezoneg ne dle beza distrujet ; setu an urz roet eur bloaz 'zo, gant tud a lakae da zevi eun nebeut miziou goude, e Brest, eur bern leoriou war an oad tamallet dezo beza eur skouer fall evit ar re n'o deus ket c'hoaz o doare-skriva e beg ar bluenn. Erwanig, Trezien ? Paour keiz tud, huñvreerien, tabuterien, tuet da implija evit skriva o sotoniou hag o diotachou, geriou

implijet bemdeiz gant an holl ha da rei da frazen-nou ar brezoneg eun emzalc'h « modern », berr, fresk, beo, p'eo ken aes korvigella lavarennou e-giz Cicéron !

Eur goulenn hepken : peur e kemero e bluenn an dizano kalonek a vout er memes sac'h holl gen-skriverien SAV, evit rei d'ar rollenn eur pennadskrid d'e dro ha skañvaat labour ar rener ; peur e teurvezo lakaat e ano e-kichen e veno, pe gaout darempred ganin evit va c'hentelia e ouiziegez ?

R. LE BEC.

*
* *

Lennet ho SAV 22 gant ar vrasa plijadur. Dudiu-soc'h-dudius e teu da veza, dreist-holl p'hoc'h eus digoret ho « kador-dabutał ».

... Ne rin nemet eun eveziadenn, ha netra ken, diwar-benn an niverenn 22. Y. ar Go, en e bajenn ar yez a dlefe lakaat talvoudegez an doareou-lavar pe ar geriou, e galleg. Aesoc'h e vefe lakaat ar geriou pe an doareou-lavar-se ken beo, ken fresk, e-barz ar geriadur, da skouer, evel e « Feiz ha Breiz ».

Paj. 41-42 : mat-mat pennad Jestin diwar-benn an doare-skriva. Setu va soñj evelato : ar Brezoneg a chom, daoust da Garcopino hag e genvreudeur war dreuzou an nor. Keit ha ma pado ar stad-se, keit ha na vo ket desket ar Brezoneg en holl skolioù ar vro, e vo ret derehel d'ar reizskrivadur evel m'emañ bre-mañ. Gant poan eo deut kalz a dud a volentez vat a-benn da lenn brezoneg. Penaos e raint-i pa vo cheñchet eur wech c'hoaz an doare-skriva ? Pa vo deut ar mare, neuze, ne lavaran ket...

Soñjou am eus ivez diwar-benn kudenn Brezoneg Gwened. Piou a sono ar c'hloc'h ?

R. P. L. de LA MONNERIE.

*
* *

DIWAR BENN ITRON VARIA GARMEZ

Neb a vourr o pleustri war al lennegezh vrezonek a zo bet souezet eun tammig o lenn pennadou 'zo savet diwar-benn Itron Varia Garmez n'eus ket gwall-bell. Setu eun tamm mat a amzer m'eo deut al levr-se er maez eus ar wask ha betek hen ne veze klevet nemet meuleudiou war e zivout. A daol trumm setu cheñchet penn d'ar vaz. Unañ hag unañ, eur bagad pismigerien, lemmet ganto o fluenn flemmus a gouez war oberenn Y. Drezen evel brini war eun dacheun emgann. Itron Varia Garmez n'eo mui eur penn-ober, pell alese ! « eul leor fall, skrivet fall » ; gouez da Feiz ha Breiz, ne lavaran ket. Fall ar yez, fall ar menozioù !

Evit ar pezh a sell ouz ar yez, boas eo al lenner da glevout seurt rendaelou. Dalc'herien ar brezoneg unvan a vez graet, gant darn, « paotred ar brezoneg chimik » anezo hag ar re a skriv en eur rannyezh a zo gwallgaset alies gant diskibien ar Gonideg. Da lavarout gwir, yez Itron Varia Garmez n'eo ket nag ar yez unvan na rannyezh rik korn-bro Pont' n' Abad. N'eo ket al leor aesoc'h da lenn a-se. Evit ar pezh a sell ouz ar menozioù, an oberour n'eo ket kiriek ma n'eo ket tud Pont' n' Abat sent vihan. O livet en deus evel ma vezont ha nann evel ma tlefent beza, e gwirionezh n'int ket na gwelloc'h na gwasoc'h eget an dud eus n'eus forz pe vro all. Kement-se ne vir ket ouz Itron Varia Garmez da veza eun oberenn a bouez, eun daolenn wirion eus buhez pemdeziek pobl vunut Pont' n' Abad. Bezet droug pe get gant ar re avius, ana-vezet he deus eur berz dellezet, gwerzet eo bet evel pasteziou bihan ken na chom mui bremañ nemet eun

niver dister a skouerennou e ti al levrierien ha ker he friz koulskoude.

Al lennerien larkoc'h o spered ne vint ket nec'het gant klemmou ar wall-skridvarnourien, er c'hontrol. Pa vez graet kement a drouz en dro d'eul leor, eur brouenn eo n'eo ket al leor-se eun dra didalvoud ha da echui, heti a reomp d'ar re a skriv « leoriou mat, skrivet mat » gwelout o oberou kaout eur berz ken bras hag hini Itron Varia Garmez.

*
* *

N'eus ket gwall bell e tigoled er gelaouenn S.A.V. eul lec'h, « Ar gador Dabuta » e ano, da rei bod da venozioù ar re a gave abeg er pennad-mañ-pennad moulet war ne vern pe gelaouenn vrezonek. E niverenn diweza S.A.V. Lan hag Herve eo a zo tamallet d'ezo gant « Egile » (piou eo an « Egile » -se ha na gred ket sina e skridoù flemmus ? daoust hag en dije mez ?) beza merzeriet ar paour kaez brezoneg. Evit gwir, eun torfed spontus o deus graet : Klevit 'ta : en eur pennad, o deus skrivet : *va* breur e lec'h *hor* breur, stlepel *outañ* e lec'h stlepel *d'ezañ* ha *tenna* e lec'h *sacha*. Mar ne skrijit ket gant se, n'oc'h ket figus ! e gwirionezh. Da gredi eo e c'hellfed renka ar re a bleustr war ar brezoneg e daou rumm : da genta ar wir skrivagnerien a sav leoriou, kelaouennou, barzonegou, studiadennoù h. a., tud oberiant ha gredus anezo, talvoudus o labour ; d'an eil : armead ar bismigerien a grog en o fluenn hepken evit kavout abeg er pezh a zo bet graet gant ar re all.

Ma teufe an dud da drei kein d'ar brezoneg n'eo ket abalamour ma vefe kavet amañ pe ahont eun araogenn pe eur c'hemmadur bennak treuzimplijet. Diwar drougimplij seurt rendaelou a-zivout yez Lan hag Herve ha meur a hini all ne lavaran ket. (Daoust

hag e vefe : *trefoedach* ha *pismigach* diou vronn Breiz lennek ?).

Pa seller piz ouz oberou ar skrivagnerien wechall : Fanch al Lay, G. Milin hag all, ne vezer ket evit nac'h ne vez ket atao doujet ganto reolennoù striz ar reizskrivadur hag ar yezadur. Koulskoude pegen plijus eo o oberou ha biskoaz n'eo deut e spered eur pismiger bennak goulenn outo piou a zo bet o mestrskol.

Evel ma vez lavaret : « Aes eo ar burutellerez, tenn eo an arz avat », gwell eo ober eun dra bennak, hag eur fazi a vefe ennañ, eget chom hep ober netra ; an hini na ra netra ne fazi ket.

L. CHALIER.

An istor bras hag an istor bihan o skoazella istor al lennegezh

Digorit ar geriadur « Dictionnaire de la langue bretonne où l'on voit son antiquité, son affinité avec les anciennes langues, l'explication de plusieurs passages de l'Écriture Sainte et des auteurs profanes avec l'étymologie de plusieurs mots des autres langues, par Dom Louis Le Pelletier, religieux bénédictin de la Congrégation de Saint Maur à Paris, chez François Delaguet, imprimeur-libraire, rue Saint Jacques, à l'ollivier. MDCCLII. Avec approbation et privilège du Roy. » Eur mellad levr anezañ ! Ha talvoudus.

Bez e lennot ennañ : « Un Irlandais m'a assuré qu'en sa langue... », « J'ai appris d'un de cette nation... », « Un Irlandais m'a dit... », « Les Irlandais écrivent... », « J'ai lu en irlandais... » h. a.

N'oun ket desket war an iwerzoneg. Ouspenn-se, eur pennad a zo bet savet gant G. Dottin en « Annales de Bretagne », T. xvii, n° 1, novembre 1901 : « Les mots irlandais dans le dictionnaire de Le Pelletier ». Diskleria 'ra eno : « Le Pelletier connaissait l'irlandais surtout par la transmission orale... Il est facile de démontrer qu'il n'avait pas lu de bon manuscrit irlandais, où l'orthographe historique fût respectée, et qu'il n'avait eu sous les yeux que des transcriptions dues à des Irlandais qui écrivaient fort mal leur langue. » Ha c'hoaz : « Le dialecte transcrit par Le Pelletier est un dialecte du Munster et spécialement de l'est du Munster (comté de Waterfod) ».

Dottin n'eo ket aet larkoc'h da glask peur ha pe-

naos oa bet tro gant Le Pelletier da glevout ha da lenn iwerzoneg.

N'eo ket en Iwerzon mes e Breiz eo, e tastumas Le Pelletier e c'heriou iwerzonek. Ganet e kêr Le Mans, d'an 20 a viz genver 1663, Le Pelletier a yeas da vanac'h eus urz Sant Beneat ez yaouank. Pemp bloaz war'n ugent edo pa erruas e Breiz en eur manati a vro Wened. Ne chomas ket pell eno, a greder, rak diskleriet en deus eo bet eiz vloaz e manati Lok Maze Penn ar Bed, hag adalek 1700 emañ e Landevennek. Eno e varvas e 1733.

Ha tro en deus gallet kaout etre 1688 ha 1733 da glevout komz ha da c'hellout lenn iwerzoneg ? Bez e oa Iwerzoniz e Breiz abaoe penn kenta ar c'hantved. An dienez en enezenn hag ivez al lezennoù striz douget a enep ar Gatoliked gant Henri VIII hag Elizabeth, roue ha rouanez Bro Saoz, o lakaas da guitaat o bro. Kalz anezo a zouaras e Breiz. Paour e oa an darn vuia anezo. Ar Breujou hag ar Stadou a zougas urziou en holl porziou a Vreiz da virout ouz al listri d'o dilestra. Eun toullad Iwerzoniz a rankas lestra e Rosko e 1607.

Bagadou all a zouaras e 1622 e Bro Leon ; 200 den e oant. Dre ar vro en em lakjont da glask aluzen, mes ivez da laerez. Prokuror Lesneven a skrivas raktal d'ar Prokuror bras ar Breujou. Hemañ a roas urz dizale da deurel er maez eus ar vro an Iwerzoniz. Ar re a vije paket o tizenti a vije krouget.

Lennit diwar-se : « Les Irlandais en Bretagne — xviie et xviiie siècles » gant Paul Parfourn. Annales de Bretagne, T. ix, n° 4, juillet 1894. Ha : « Notes sur les prêtres irlandais réfugiés à Nantes aux xviie et xviiie siècles » gant J. Mathorez, Revue de l'histoire de l'Eglise de France, n° 14, mars-avril 1912, paj. 164-173.

E 1689 ha 1690 ar freuz a savas e Bro Saoz.

Jakez II, ar roue, a voe dironeet gant e vab-kaer Guillaume d'Orange. Goulenn a reas repu digant Louis XIV, roue Bro C'hall. Repu a gavas er c'hastell Sant Jerman. Sujidi feal e heuilhas e Bro C'hall. En o zouez e oa kalz Iwerzoniz. An Enezenniz a oa a-du gant Jakez II, ha pa en em lakaas hemañ da baramanta eur strollad listri evit mont da Vro Saoz da vrezelia ouz e vab-kaer, Iwerzoniz eo a gavas da embarki e Brest. E miz meurzh 1689, 5000 den a voe kaset eus Brest da Bantry.

Kaoz a zo war paperiou n'ouspet parrez a Vreiz eus an Iwerzoniz a dreuzas ar vro evit en em gaout e Brest. D'ar 24 a viz Meurzh 1689, 300 anezo a lojas e Lokronan Koatnevet, en eur vont eus a Gemper da Vrest d'en em lestra.

Al listri a zigase ganto endro eus a Vro Saoz soudarded ha martoloded gloazet pe glañv. Douaret e Brest ar re-mañ a voe lakaet en ospitaliou Brest, Lokournan, Lesneven hag all. Chom a raent er vro betek parez ha diskuiza.

Kelou a zegouezas d'ar 4 a viz c'hovevrer 1690 da guzulieren parrez Lesneven da lavarout ec'h arrufe en o c'hêr an devez warlerc'h 5 « exempts » ha 10 gward korf roue Bro Saoz gant 2 aluzener o vont eus a Lokournan Leon da Sant Brieg.

Jakez II e-unan a zouaras d'ar 16 a viz gouere. N'oa ket deut a-benn eus e daol.

Koulskoude an Iwerzoniz a errue bep deiz niveru-soc'h en hor bro. Etre an 3 a viz kerzu 1691 hag ar 6 a viz genver 1692, 19000 Jakobited a zouaras e Brest hag e Montroulez. Setu amañ petra lavar paperiou koz Lokournan ha re Blousane. Prokuror sindik Lokournan a gasas urz da barrez Plousane, d'an 18 a viz genver 1692 : « Diriaou pe zigwener kenta, ouz ret, ho peus da zigas da Lokournan 36 lodenn boued chatal evit 18 devez. E pep lodenn e vezo 15 lur foen,

5 hordennad kolo ha tri c'hard boezellad kerc'h, muzul Pariz, evit bevañs ar c'hezeg a zo e Lokournan dre urz ar Roue. Ma enebit ho pezo d'o loja. » Parrezianiz Plousane a sentas.

Bloaz goude-se, an « Irois », evel ma ra ar pape-riou koz eus an Iwerzoniz, a oa atao e Lokournan, rak meneg a zo eus o zi gward hag eus ar mizou-beva ar soudarded hag o c'hezeg.

An Iwerzoniz klañv a voe degemeret e ospital Sant Eozen, e kêr. Eur skrid talvoudus eo kaier kontou ar mizou a gouezas war an ospital er bloaveziou 1690, 91, 92. Ar roll a voe savet gant Maître Herve Menard, « bourgeois de la ville et paroisse de Saint Renan », gouverneur an ospital, « jointement » (asamblez) gant eur marc'hadour mezer, e gonsort.

Menard a zoug, en deus bet digant reseour an deve-riou 62 lur, 12 gweneg d'ar 6 a viz mezeven 1690 evit bevañs 37 Iwerzonad. D'ar 14 edont 34. Klozet eo ar c'hontchou d'an 1 a viz ebrel 1693. E touez ar mizou e kaver 100 lur, 10 gweneg evit bara gwenn, rouez en amzer-se, ha ne veze roet nemet d'ar re glañva en ospital. 178 lur 18 gweneg a voe dispignet da brena kig : « pour la viande qu'il a fallu acheter et fournir aux dits Irois et soldats. » Ha 167 l. 9 di-ner evit gwin, 118 l. 8 g. evit an amann fresk a rankas prena. An dispignou all a voe graet evit kaout goulou, gwinegr, viou, « et autres choses nécessaires pour la cuisine et entretien des dits Irois et soldats ».

Len a réomp c'hoaz : « Payé à Françoise Mao, servante à l'Hôpital, pour les paines et fatigues extraordinaires qu'elle a eus avec les Hirrois malades qui ont été audit hôpital, 10 l. 15 g. Ha 3 l. da Jeanne Inizan pour avoir été servir audit hôpital lorsque les Hirrois malades y étaient. »

Ar c'hontchou-se a ziskouez o doa an Iwerzoniz kavet e Lokournan eun digemer kalonek. En em bli-

jout a rejont er vro, mistoued, rak lod a chomas da vat e Breiz.

Iwerzoniz all eget soudarded a guitaas o enezenn. Kenvroiz a oa deut da repui ganto e Lokournan. En o zouez Jeanne Mac Carty, gwreg Etienne Mac Carty, koronal ar roue Jakez II. Ar c'horonal a oa prisoner en Tour Londrez. E wreg a varvas e Kêr Lokournan e 1692, e ti unan eus gouernourien an ospital, ar marc'hadour mezer. Eur plac'h a oa deut ganti hag ivez eur beleg da aluzener. Hemañ a zeuas da veza aluzener er maner Kerveatoux e Plouarzel, eur ma-ner brudet diwar ez eo an hini ma vevas ar Gonideg ennañ e-pad ar Revolusion.

An Itron Mac Carty ne oa ket deut amañ e noaz na paour, hervez ar pape-riou herez savet war-lerc'h he maro. Enno e lennomp e oa e Lokournan eun disklerier pe « interprète » iwerzonad, Jean Sehan e ano, ha kere eus e vicher.

N'ouzon ket pegeit e chomas e Lokournan ha war-dro an Iwerzoniz, ar soudarded da vihana. E 1744 eun Iwerzonad, Jacques Keating, a zimezas gant Gabrielle de Penhoadic.

Dom Le Pelletier, her gwelet ho peus, a gavas tro da glevout komz iwerzoneg e-pad bloaveziou, ken e Lok Maze, ken e Landevenneg, ken e pep korn a Vreiz. E Naoned o doa eun ti, ti an Iwerzoniz. Eur seminer a voe graet anezañ e 1765.

Iwerzoniz eo, a gredan, a zigasas eus o enezenn ar patatez. Rak n'edo ket anavezet e Breiz al legumaj-se kalz araok ar Revolusion. Eur beleg iwerzonad, Vincent Cawiesel, bet person e Mellac eus a 1771 da 1786, a skrive da Barmentier en doa hadet patatez e 1741 en e barrez (Annales de Bretagne, xxvii, 4, paj. 706).

Kalz Iwerzoniz a c'houlennas chom e Bro C'hall ha beza lakaet da C'hallaoued. Koulskoude e 1754,

pa sailhas ar Saozon war ar C'hanada evit laerez hor listri a oa eno, Louis XV, roue Bro C'hall, a viras d'e dro ouz al listri saoz da guitaat moriou ar vro. Mi-rout a reas ivez ouz ar Saozon da guitaat douarou ar Rouantelez. An Iwerzoniz a nac'has beza Saozon. Plijet gant ar roue, emezo, en o lizer, an 24 a viz c'houevrer 1756, kaout soñj hon eus stourmet war e listri er brezel diweza a-eneb ar Saozon, « gwsa enebou-rien an Iwerzoniz katolik ».

Hevelep enklask a vefe da ober diwar-benn geriou alaman geriadur Le Pelletier. Betek-hen n'anavezan nemet studiaden Leon Vignols : « Emigrants allemands cantonnés en Bretagne » (Bulletin de la Société Archéologique d'Ille-et-Vilaine, 1894).

L. LOK.

PAJENN AR YEZ

GERIOU BREZONEK BEO NEBEUT ANAVEZET
GANT AR SKRIVAGNERIEN

Ar yez implijet gant tud Kerne evit o aferiou

Foar a oa an deiz-se ha kalz *ostizien* (clients) en em gavas er *studi* (étude). Tremen a rejont diouz tro, en eil goude egile, e bureo an noter. Hemañ o anaveze holl hag o digemere laouen, gant eur mouse'hoarz. A-wechou e c'halve e *gloareg bras* (premier clerc) da zont da gemerout ar *c'hrad* (kemerout notennou ; *prendre les grés des parties*, evel ma lavar darn eus gallegerien Breiz-Izel). Digor-bras e oa *levr ar c'hrad* (cahier des grés) war an daol-skriva.

An ostiz a yeas da genta e bureo an noter a oa eur *fondatour* (propriétaire foncier) bras eus ar barrez. C'hoant en devoa da *derri ferm* (résilier le bail) unan eus e *diegeziou* (fermes) ha da gas e verour kuit, rak ne heulie ket ar pezh a oa bet divizet. Eur *ferm-doull* pe eur *ferm-digor* (bail par périodes, bail de 3, 6 ou 9 ans), ha n'eo ket eur *ferm-leun* (bail consécutif), a oa etrezo. Lavarout a reas an noter d'ezañ e rankje kas an urcher da *libella* (signifier congé) ar merour a-raok an termen merket war ar *ferm* (lizer-feurm). Houmañ a oa bet graet *dindan sin* (sous signatures privées) ha ne oa ket bet *kontorollet* (enregistré) e poent hag e mare. « Daoust da ze », eme an den-a-lezenn, « he deus ar *ferm* talvoudegez hag e rank beza heuliet ar pezh a zo divizet warni. It ganti da

gavout ar *c'hontoroller* (receveur de l'enregistrement) a-barz kas al *libell* (congé). Eun amand a rankoc'h paea, ouspenn ar pez a zo dleet a hend-all. »

Daou bried a zeuas, goude, da *lakaat o danvez d'an diweza beo* (donation entre époux au profit du survivant). Goulenn a reas an noter penaos o devoa c'hoant d'ober an afer-se. Da zibab o devoa etre *lakaat an danvez d'an diweza beo e-pad e vuhez* (donation entre époux en usufruit) hag e *lakaat d'an diweza beo evit atao* (donation en pleine propriété). Ober a rejont buan o soñj hag e voe savet daou skrid raktal. Daou dest a voe dao kaout hag ar re-mañ a sinas gant an noter, goude m'o devoe lakaet an ozac'h hag ar wreg o sinatur war an daou *bez* (minute).

Eun den o *veva diouz e leve* (rentier) a lavaras en devoa arc'hant da bresta, mar kavje *eur plas mat evito war zouar* (bon placement hypothécaire). Met n'o roje nemet d'eun den *gouest* (solvable).

Unan-all en em gavas goude. Deuet e oa da *sevel arc'hant* (rembourser une créance) ha da *denna kuitañs* (retirer quittance). Goulenn a reas ma vije lakaet ar c'hredour d'ober *sao-dourn* (*) evit gellout *diverka an hipotek* (radier l'inscription hypothécaire) a oa war e zouar.

Eur pennad war-lerc'h, e teuas eur *minor deuet en oad* (ex-pupille, ex-mineur) da lakaat *sevel d'ezañ e lod-ivantor* (compte de tutelle). C'hoant en devoa da c'houzout hag hen e rankje ar *guard-dibadour* (subrogé-tuteur) beza war al lec'h pa zeuje ar *guard bras* (tuteur légal, tuteur datif) da zigas an arc'hant d'ar *studi*. Goude beza furchet e-touez an diellou koz, e lavaras an noter d'ar minor n'en devoa netra da gaout digant ar guard, rak, pa oa maro e dud, e oa muioc'h a zle eget a dalvoudegez. Eun *ivantor wenn*

(*) Mainlevée.

(procès-verbal de carence) a oa bet graet d'ezañ d'ar mare-se.

Eur Glazig, eus kostez Brieg pe An Edern, a c'houlennas, pa voe deuet e dro, hag hen en devoa perz da vont da *glask ar vad* (action en rescision pour cause de lésion) digant e vreur. E *zanvez en devoa bet en arc'hant* (soulte) hag an *tiegez* a oa bet roet d'ar breur p'o devoa graet o zud o *dilez* (donation-partage) kalz *vad* (plus-value) a oa deuet en douar abaoe ar mare-se. Bremañ, pa oa maro ar re goz, e oa kalz pinvidikoc'h an hini en devoa bet ar *font* (immeubles) eget egile. « Va breur », eme ostiz an noter, « n'eo ket bet mat ouz an tad hag ar vamm. Ne roe ket d'ezo o *rezervation* (rente viagère et prestations en nature) hag ar re-mañ, daoust da ze, o deus bet diegi lakaat *terri an dilez* (révocation de donation).

Eun den-all diwar ar maez a oa o klask arc'hant da *bresta war leve*, met ne oa ket evit o *c'hemerout war zouar*, peogwir n'en devoa *tamm font* ebet. Respontet e voe d'ezañ e kavje arc'hant da bresta, ma sinje eur *c'hred gouest* (caution solvable) evitañ.

Eun intañvez a zeuas da c'houde. He gwaz a oa maro *dishér* (sans héritier présomptif) hag ar *susitourien* (héritiers) a oa kerent pell o chom er-maez a vro. Lakaet e oa bet ar *siell* (scellés) war an traou ha c'hoant he devoa ar vaouez da c'houzout pe da vare e vije savet ha graet an ivantor. Goulenn a reas ivez pegeit amzer he devoa evit paea *kantvet-diner* (droits de mutation). Lavaret e voe d'ezi e oa ret kaout *sin* (procuration) ar *susitourien* a-barz *renka ar susit* (régler la succession) hag ober netra. *Unan eus ar re o devoa da welout* (l'un des intéressés) a oa bet lakaet ar *gouriz-plouz* (interdit ; pourvu d'un conseil judiciaire) d'ezañ hag e rankje e ward dont war al lec'h evit an ivantor pe digas e sinatur a-raok.

Daou zen a voe gwelet c'hoaz o tont d'ar *studi* :
eur *prizacher* (expert) hag eun *trideg* (arbitre ; e
Leon : tredeog). Kefridi o devoa bet, gant al lez-varn
da reiza eun afer hag ezomm o devoa da gomz ouz
an noter.

.....
Setu aze eun nebeut skoueriou eus « yez an afe-
riou » e Bro-Gerne. Anavezet eo gant an holl war ar
maez dre amañ, ha kavet e vefe c'hoaz kalz geriou
hag a zo bemdez en implij da glokaat ar roll-se.

YEUN AR GO.

Ronan ar Maout ha Kolaïg ar Meur o vont d'ar foar

Antronoz marc'had Brasparz, brudet bras d'ar
mare-se, e voe embannet eur foar nevez e Sant Riwal ;
houmañ a dlee beza d'ar meurz kenta goude an ugent
a viz gwengolo.

Ronan, er vintinvez-se, a oa e fri gantañ en aer o
klask gouzout a belec'h e kouesfe eur banne bennak
en e c'henou. Ar c'henta ma welas a voe e amezeg
Kolaïg ar Meur :

— « Mar kerez, eme Golaïg, ez aimp da derri hor
sec'hed ? »

Ronan ne c'houlenne ket gwelloc'h hag int-i o daou
da di Golaïg da rinsa o gouzoug.

— « Ac'hanta, eme Golaïg, petra a rez hizio ? »

— « Feiz, eme Ronan, n'ouzon ket c'hoaz ; poan
vleo am eus abaoe dec'h, rak kreñvik a-walc'h a
chopinadou sistr em boa evet... »

— « Mar kerez ez aimp da foar nevez Sant Ri-
wal ? »

— « N'ouzon ket hag e c'hellin mont ; Loïzaïg a
zo en imor fall, n'he deus graet nemet sarmounal d'in
e-pad an noz. »

— « Penaos 'ta paotr ! piou a staot ouz ar voger
du-se ? »

— « Ganin-me emañ atao ar bragou, eme Ronan,
nemet ar yalc'h a zo gant Loïzaïg hag hep hounnez
n'ez eer ket pell. »

— « Gortoz paotr, lavar d'ezi ez eomp daou han-
ter da werza hini kreñv d'ar foar. »

— « Ya, marteze... deuomp d'he c'haout. »

Houmañ a asantas a-benn ar fin. Klasket e voe eur velt da lakaat an evaj ; kavet e voe unan er c'hala-trez hag ar baotred d'an traoñ d'he gwalc'hi ha da welout pet podad a yaje enni.

Talvoudegez c'houec'h litrad a voe muzuliet ha lakaet en he c'hof.

— « Tra-awalc'h », eme Ronan en eur garga e gorn butun.

— « Greomp ar gont, mar kerez », eme Golaïg.

— « C'houec'h litrad a bemp real a rafe daou skoed hanter, da lavarout eo pep a bemzek real d'eomp hon daou. »

Loïzaïg hag an Dell, houmañ pried Kolaïg, a oa ouz o selaou.

— « Penaos, eme an Dell, emaoch soñj gwerza hoc'h evaj ? »

— « Petra, eme Ronan en eur sevel e benn, 'michañs e ouzoc'h konta ? tregont banne a zaou wenneg gant pep litrad a rafe eur skoed ha pa 'z eo gwir ez eus ganeomp c'houec'h, e rafe c'houec'h skoed, ar pezh a raio d'eomp dek lur ha dek gwenneg profit etrezomp hon daou. »

— « E-kichen ar gont emañ an diskont, eme an Dell, rak ankounac'haet hoc'h eus diskonta ar banneou a evot ho taou a-hed an hent. »

— « A ! eme Golaïg, ni a vadezo anezañ er stêr a-raok en em gavout e Sant Riwal. »

Difiziañs enni, Loïzaïg a lavaras :

« Goullonderit ho kodellou, evel-se e vo aesoc'h ober ar gont emberr. »

— « Mat ! » eme Ronan, en eur rei an nebeut mounreiz a oa gantañ, « daou wenneg a lezot ganit mestra da gemer eun tamm butun. »

Setu lakaet ar velt en eur sac'h hag ar sac'h ouz kein ar Maout, hag ar baotred en hent war-du Sant

Riwal, eun trouc'h loc'h enno oc'h ober dija ar gont euz ar profit o dije bet war o evaj.

En tu-all da Boullou-Garzabik ha savet war beg an dorgenn, Ronan a lavaras :

— « Erru eo tomm d'in dija, kemer ar sac'h d'az tro, nemet a-raok em eus c'hoant da gemer eur banneïg diouti. »

— « Gouzout a rez, eme Golaïg, ez omp en em glevet da rei banne ebet evit netra. »

— « Me a baeo », eme Renan en eur zispaka an daou wenneg lezet gantañ da gemer butun.

— « Distouv ar velt ha dispak eur werenn », eme Golaïg.

— « Nonde tri mil bisac'h ! ankounac'haet hor eus kemer gwerrennou ; penaos e vo graet ? »

— « Ret eo mont en-dro d'o c'herc'hat », eme Golaïg.

— « Kerz da unan, mar kerez, evidoun-me n'ez an ket ! Ne welez ket Loïzaïg o terc'hel ac'hanoun er gêr... »

— « Na me kennebeut, eme Golaïg, ne zistroin va unan (hemañ en doa difiziañs ouz ar Maout) ; emichañs e kavimp gwer e Sant Riwal. »

— « Ya, met marteze e vint re vras. »

— « Deuomp atao, gwelet e vo. »

D'an ampoent en em gavas da dremen, o vont da Vrasparz, Fanch ar Jañ, marichal e Sant Riwal, eun den treut ha sec'h met frank e c'hourlañchenn, dreist-holl kalz pouez an traoñ ganti :

— « Holla ! paotred, o vont d'ar foar emaoch ivez ? »

— « Ya, nemet ez omp lakaet nec'het-mar. »

— « Perak 'ta ? »

— « Feiz, da werza strob-Jakez emaoamp o vont hag hon eus ankounac'haet hor gwerrennou. »

— « Ba ! pa viot en em gavet e Sant-Riwal, it du-

mañ ha goulennit gwerennou digant va hini goz. »

— « Mat, eme Renan, nemet da c'hortoz ni a cho-
mo gant ar sec'hed. »

— « Alo ! distouv ar velt, eme Fanch, ha ro anezi
d'in ma rin eur frot d'he c'hof hag eur sach war-
ni ! »

— « Goustadik, ma faotr, hounnez a goust
arc'hant mat d'eomp ; n'hellomp ket rei hor marc'ha-
dourez evit netra. »

Fanch ar Jañ a zispakas e yalc'h graet gant eun
troad loer goz hag a gemeras eur pezh daouzek gwen-
neg :

— « Sellit ! kemerit hemañ ha roit d'in va rest. »

— « Ya, eme an daou all, rei a-walc'h d'eoc'h,
nemet n'hon eus ket a vouneiz. »

— « Ma ! pa zeuin en-dro eus a Vrasparz, e
paein d'eoc'h va dle. »

— « Mat eo, eme Renan, met penaos e c'hellimp
gwelout peur ho po evet evit daou wenneg ! »

— « C'houi a lavarou teir gwech ar geriou-mañ,
eme Fanch :

Kloc'h bras Brasparz, maen font Pleiben

Kloc'h bras Pleiben, maen font Brasparz.

hag e-keit-se ez evin. »

— « Mat ! eme Renan, livirit ar c'homzou c'houi
Kolaïg ha c'houi Fanch stagit ar velt ouz ho penn. »

Kerkent e krogas Kolaïg da lavarout :

Kloc'h bras Brasparz, maen font Pleiben...

Renan ar Maout a oa e zaoulagad o para war gour-
lañchenn Fanch hag hemañ o sacha ganti 'vat !

Ar Maout a gonte al lonkadennou a ziskenne e
gouzoug frank Fanch ; pa welas an daouzekvet o tis-
kenn, e lavaras da Golaïg :

— « Hast buan, paotr ! Son da gleier pe bremaik
emañ tout en e gorf. »

Distaga a reas erfin Fanch e benn diouz ar velt ;
en eur skarza e c'houzoug e lavaras :

— « Hini mat eo, paotred ! »

— « Ya sur, eme Renan, diskouez ac'h eus graet
e kaves mat anezañ ; eun tammig muioc'h az pije
goullonderet hor melt d'imp ; bremañ emañ va zro-
me. »

— « Ya, eme Golaïg, nemet ne lavarin nemet diou
wech ar c'homzou, rak ar muzuliad teir gwech a zo
re vras. »

— « O, a respontas Renan, gant ar muzul az po
muzuliet d'in e vo muzuliet d'it da-unan ! »

Hag heñ staga ar velt ouz e benn keit ha ma lavare
Kolaïg ar c'homzou. P'en doe lavaret diou wech :
Kloc'h bras Brasparz... e krias : Echu !

— « Dija ? eme Renan, lavaret ac'h eus diou
wech ? Ma, setu amañ va daou wenneg. »

Skañvaet mat e oa ar velt pa 'z eas ouz kein Kolaïg
ha koulskoude hemañ n'en doa ket c'hoaz he zañ-
vaet.

Eur pennadig goude beza tremenet e-biou ti Ro-
c'hellou, a-raok en em gavout e Killivien, Kolaïg,
tomm d'ezañ dija, en em daolas e kostez ar c'hleuz
hag en eur sec'hi e dal e lavaras :

— « Evit skañvaat ar pouez me a ya ivez da
gemer eur banne, setu aze daou wenneg » emezañ en
eur ginnig an arc'hant da Renan, « bremañ, Renan,
te a ya da lavarout ar c'homzou muzulia. »

Hag heñ o tistouva ar velt :

Kloc'h bras Brasparz, maen font Pleiben...

a stagas Renan tra ma tiskenne ar strob-Jakez
« Klouk, klouk, klouk ! » e gouzoug Kolaïg.

Renan avat a soñje outañ e-unan e oa re vras ar
muzul evit an daou wenneg a roas d'ezañ Kolaïg.

Dastumet an traou hag ar baotred adarre en hent.
Eur pennad goude e tiguezas ganto Frizet ha

Laou an Det ; o vont da foar Sant-Riwal e oant ivez, goullo o chakodou eveljust ; se ne viras ket outo goulenn bep a flipad en eur brometi paea pa vije echu ar foar ganto.

— « Ya, met ret eo cheñch ar muzul, hini « Kloc'h bras Brasparz » a zo re vras », eme Renan.

— « Mar kirit, eme Frizet, me a lavarou unan d'eoc'h ha n'eo ket re hir ? Setu :

Ar big war ar gled (1), ar gled a bleg

Ar gled war ar big, ar big a vig. »

— « Petra a soñjez ? » eme Renan da Golaig.

Kolaig, en eur heja e ziouskoaz a lavaras :

— « Mar plij d'it ro ar velt da Frizet, daoust m'am bije kavet gwelloc'h eur rimadell verroc'h. »

— « Ma, ez an da lavarout diou wech ar c'homzou, eme Laou, keit ha ma vezo Frizet o lonka e vanne :

Ar big war ar gled, ar gled a bleg...

— « Hast buan, eme Renan, pe bremaik emañ goullo an traou. »

Echu gant Frizet, hemañ a sec'has e c'henou gant kil e zorn hag en eur rei ar velt da Laou e lavaras goustadik e skouarn e gamalad :

— « Kemer da amzer, hañ ! »

Ha setu Frizet o tistaga :

Ar... big... war... ar... gled, ... ar gled... a... bleg

Ar... gled... war... ar... big, ...

— « Awalc'h ! awalc'h evel-se », a grias Renan en eur denna ar velt diouz daouarn Laou an Det, « ar big ne vigo ket ken, rak flastret eo pelloc'h. »

— « Neuze, eme Laou, n'em eus nemet eur gwenneg da rei d'eoc'h. »

Edont oc'h en em bigailhat pa dremenas daou all : Moñcher, bazvalaner, ha Per-ar-Bleud, chaseour ha

(1) Gloued.

pesketaer dispar, an daou-mañ pinvidik en esperañz nemet siouaz paour en arc'hant. Sec'h e oa ivez o gourlañchenn hag e c'houlennjont ober anaoudegez gant ar strob-Jakez.

— « Arc'hant a zo ganeoc'h ? » eme Golaig.

— « O, ya ! » a respontas ar baotred en eur lakaat o daouarn en o godellou hag oc'h ober trouz gant eun nebeut mouneiz.

— « Mat ! eme ar Maout, da biou da genta ? »

— « D'in-me, eme Moñcher, me eo ar c'hosa » hag o staga an hini rouz ouz e c'henou ha d'ober eun diboueza d'ezi keit ha ma veze lavaret ar rimadell.

Tro Ber e voe goude ha pa zistagas e benn diouti e oa ret lakaat kalz sao d'ezi dindan he foñs.

— « Feiz, eme Renan, betek pa'z a ar c'henwerz endro, ez eo koulz d'in kemer eul lonkadenn all ; dal da arc'hant, Kolaig, ha ro d'in ar velt ma rin ivez eur c'hrogad warni ; skañvoc'h e vo da zougen. »

Goullonderet o godellou gant Moñcher ha Per-ar-Bleud, e oa kavet triouec'h diner ; nebeut e gwirionez evit kement-all a varc'hadourez. Renan o lakaas en e c'hodell en eur c'hrozmolat :

— « Ma ne vez nemet ar re-mañ da rei da Loizaig emberr e vezo klevet trouz ! »

Hag ar baotred war-du Sant-Riwal, nemet a-benn m'en em gavjont e Los-ar-C'hoad e oa goullo ar velt, rak an eil goude egile o devoa frotet he c'hof d'an hini rouz...

— « Peogwir eo goullo an traou, eme ar Maout, ne dalv ket ar boan d'eomp dougen ar c'hoz-machin-mañ betek Sant-Riwal. Kuzomp anezi a-dreñv d'eur vodenn lann hag emberr ni her c'havo pa zeuimp endro. »

... En eur zistrei d'ar gêr diouz ar pardaez, e reas Renan ar gont. War ar pezh a oa bet prometet d'ezañ ne gonte ket kalz rak ouz pratikou treut en doa bet

d'ober. Kaer en doa klask ha diglask ne gave nemet daou wenneg ha triquec'h diner...

— « Ha ganit-te, Kolaïg, pegement ez eus ganit ? Rak bep taol em eus evet em eus paeet ac'hanout. »

— « Gwir eo, eme Golaïg, ha me ivez em eus paeet ac'hanout bep tro. »

— « N'emañ ket eeun ar gont ganeomp. »

— « N'ouzon ket, nemet sell em godellou mar kerez. »

A-benn ar fin e komprenjont penaos e oa aet an traou...

— « Eun affer fall hon eus graet, a lavaras neuze Renan ; Fanch ar Jañ emañ e wreg ouz e c'hortoz, eun tantad enni ; sur a-walc'h ez eo chomet da gousket e pleg eur c'hleuz bennak gant e gorfad ; greomp eur groaz war ar pezh a dle d'eomp. Dister eo bet ar foar, Frizet ha Laou an Det n'o deus ket gounezet arc'hant o lein ; war ar re-se greomp eur groaz all.

Ha setu aet ar strob-Jakez evit triquec'h diner... bremaik e klevimp avat ! »

— « 'M eus aon », eme Golaïg, en eur sevel ar velt c'houllo ouz e gein. »

Soaig JONKOUR.

DISKLERIADUR

Setu amañ da heul, troet e brezoneg, eur pennad tennet eus ar gelc'hgelaouenn « Leon Flandrez » (here 1941). Evel ma welor, ne veze ket graet bravoc'h d'ar Flandreziz eget d'ar Vretoned.

*
* *

Darn, war a lavarar, a zo souezet ha zoken strafuilhet ouz hor c'hlevout o komz taer, re daer endeeun emezo.

D'imp-ni avat eo beza souezet. Kredi a reomp omp, e gwirionez habask, habask-kenañ. M'hon eus per'het e doare ebet eo dre re-holl a habaskded.

Bez' ez eus traou a vez ankounac'haet re vuan gant an dud-se. Ni avat n'eo ket ken toull hon eñvor. Evit kompren temz-spered ar Flandreziz, eo ret derc'hel soñj eus an doare m'int bet gwallgaset a-hed rummadou.

Ar Flamank evit ar... re all, a zo anezañ eur paour kaez a ouenn didalvez ha na c'hell tañva yod ar sevenadurez hag ober d'an dud serri o daoulagad war e orin nemet hag asanti a rafe nac'h e ouenn ha dont da veza disheñvel diouz ma 'z eo.

Evit ar bobl sevenet-bras hag he deus dibabet evit he zud-veur Moris Chevalier, Josefin Baker, Tino Rossi, Netter lezanvet Trenet, Bach (Bach ha Lavern evel just ha n'eo ket Yann-Sebastian), ha Betove (n'eo ket Beethoven, a dra sur !), evit ar bobl-se, ar Flamank n'eo ket kenvroad Van Eyck, Rubens, Thomas a Kempis, Vondel, Servaes, Verschaeve, ar Flamank

a zo anezañ eur « Flamin », eur « Flahute », pe eur « Flamzique », choazit !

Ar bobl eus ar bed ar poelleka hag ar speredeka, war ar marc'had, ne deurvez ket zoken distaga hon ano, ha pa fell d'ezo beza seven, e c'halvont ac'hanomp, hegarat, « ar ch'ti mi » (A belec'h an diaoul o deus paotred Pariz amprestet ar geriou-se ha n'int anavezet e neb rannyez an hanter-noz ?).

Bro-Flandrez ha Flandreziz a zo geriou na vezont rannet morse. — *Nec nominetur in vobis.* — Klevit prezegennou tud ar gouarnamant : tregerni a reont gant anoiou Bro-Brovañs, Bro-Aovergn, ha zoken Bro-Vreiz — pelloc'h : ne briz ket diskenn en o madelez jakobined an unvanidigez (a-gleiz pe a zehou). — Evidomp-ni « Hanter-Noz », ha « Tud an Hanter-Noz » a zo mat awalc'h, moarvat.

Ar Flamank a vez kement truez pe graet goap outañ — hervez imor pe zegouez. — Penaos eo troet ? Eur « plouk » a zo anezañ, hag a zoug eur bisac'h karzennet ha d'ezañ eur garantez vras evit al liviou beo (tud-a-zoare ar ouenn latin ne blij d'ezo nemet al liviou maro ha morlivet, gwelit o zavañjerou du a lakont d'ar skolidi pe wiskadur louet talbenn o ziez). E berr gomzou, eur « c'houer », eur « peizant » ha gouzout a rit peseurt fae dispar a laka ar Gall er ger-se. E bal er bed-mañ ? Eur c'hasedad aour evit darn, evit an holl o c'hof. E zremmweliou ? Unton ha kompez. E oabl ? Trist ha louet (O golou arc'hantet oabl Bro-Flandrez...). E gèriou ? Koronou (bourc'hou bihan e-kichen ar mengleuziou-glaou) du gant an huzil. E anoiou-lec'h ? Tu ebet d'o distaga. E yez ? Eun trefodach.

O nag a c'hoap a zo bet graet ouz ar Flamank, o na gwall-gaset eo bet abalamour d'e yez !

Er skol, ar « signum », simbol pe arouez ar vez

hag ar flatrerez, a veze roet d'ar bugel a zistage hep gouzout dare eur ger eus yez e vamm.

Er c'hazarn, goaperez ha gwall-gasadeg a-berz ar « gamaladed » (kaera kamaladed !) Heskinadeg an adjudant : « Tu resteras consigné jusqu'à ce que t'arrives à parler français. »

Er skoliou a vez graet « libr » anezo — libr da betra ? d'ober reutoc'h ha krisoc'h c'hoaz gant urziou ar Jakobined ? — er skoliou libr ha zoken er c'hellenndiou elec'h ma tlefe, d'hor meno, beza doujet muioc'h « talvoudégeziou ar spered », eo bepred pec'hed d'an den komz e yez hag e vez kastizet p'her gra.

Ar re o deus c'hoantaet deski o yez a oar ervat pegement o deus bet da stourm ouz tregaserez, enebiez dre-zindan ha taoliou kuz.

Lavarout « ja » a zo en em ziskouez « flamingant », a zo diskleria emeur « separatist ». E Flandrez Bro-C'hall, beza Flamank n'eo ket hepken eur gwaleur, evel ma lavare lentik Vandervoelde : bez' ez eo ivez eun torfed.

Ar gelennerien a vez harluet da Vro-Flandrez a welomp anezo o tegouezout leun o spered gant ar gefridi gouestlet d'ezo : « sevenaat » Flandreziz.

Anavezet hon eus eur c'hovesour — ya da — hag a rebeche d'unan eus ar youankizou renet o c'hous-tiañs gantañ, kaout eur « pouez-mouez Flamankek. » Gwelloc'h e vez kavet moarvat hini Bro-Gantal pe Vro-Verry.

Roet ez eus bet da Flandreziz eur vrud diazezet kreñv ha *ne varietur* diwar tro-lavar Michelet « la grasse Flandre » (piou en deus kemeret ar boan da lenn levriou Michelet ?) ha frazenn Hugo goz, na soñje ket ober droug, pa lavaras : « Ces bons Flamands, il faut que cela mange ».

Eun dastumadenn gaer a c'hellfed ober en eur

lakaat penn-ouz-penn skoueriou eus aked an dibab eus ar C'hallaoued en hor c'heñver a-hed an amzeriou. Ha n'eo ket ablamour d'ar politikerez. Tud-agleiz ha tud-a-zehou a voe helibini ganto evit-se.

Greomp van d'ankounac'haat dismegañs ar « Roue Meur » e-keñver ar « magots flamands ». Ne glas-kimp ket zoken betek amzer Madame de Stael a varne yez Nederland evelhen : « eur rakadeg raned d'ezañ eur c'hrammadeg ». Lezomp a gostez Victor Duruy e spered digor (!) a anve hor Flandrez eur Vro-Veasia, da laret eo pobl-c'henaoueien. Komzomp hep mui eus ar moueziou bet klevet en hon amzer-ni oc'h enori Bro-Flandrez.

Setu an aotrou Ernest Lamy, eus an « *Academie Française* », deut war hon douarou, e Bouvines, da zismegañsi arme hon tadou a voe, emezañ, eul loenpreizer daouzastumet, sec'hed d'ezañ a wad ha foll gant an orged.

Setu eur c'hardinal eus an Akademi, ankounac'haet gantañ eo ivez eur « vertu kardinal » beza just, o tont da Lille e Bro-Flandrez da ziskleria : « Ni, paotred an Akademi, a raio brezel d'ar yezou-se ».

Setu Lancelot, eus an hevelep Akademi, o c'hoari e baotr speredek en eur c'hoapaat ouz hon anoioutud (Diaes int da zistaga, neketa, ha neuze eun den anvet Herman a c'hell beza fouge ennañ gant e spered latinek !).

Setu Herriot-deo deut da Roubaix d'ar 7 a viz kerdu 1924 d'embann, rokus, e enebiez ouz an « trefoedachou » (trugarez...) : « Bez' e fell d'an dud « réactionnaires » diskar ar Republik dre hol lakaat adarre dindan yeo an trefoedachou hag an diouiziegez. »

Setu c'hoaz ar jeneral de Curières de Castelnau, rener eur c'hevredad « broadel » hag a gave mat ober fae war « vorennou-koton an Hanter-noz » barrek, emezañ, da guzat ar wirionez. Hag heñ neuze da geñ-

veria temz-amzer ha temz-spered « rannvro gollet an Hanter-Noz du-hont » ha « sklerder ker splann oabl Bro-Doulouse » (Ar jeneral-se ne rae ket an hevelep fae war brofou... paotred ar c'hoton a lakae amann teo war vara treut ar soudarded e retred hag a roe talvoudegez nevez d'eur skoed dizalaouret).

Setu c'hoaz rener an « Temps », brasa kazetenn ar Republik » a zistag dimp dichek, en e niverenn ar 24 a viz Ebrel 1925, -traou dereat evelhen : « soñjal a raen e bugale pobl hanter-noz Bro-C'hall, dremmou gwak, diyoul, o tremen a daol trumm eus al levenez d'an daelou, leun a fiziañs hag a volonteze vat. Bez' e vezont meret gant an hevelep toaz a nebeut a dalvoudegez, tonket da veza tud izel, dre faot a holen hag a c'hoell. »

Dre seurt taoliou-kaer emeur deut a-benn — daoust hag edod o klask-se ? — da rei da Flandreziz eun dro-spered mezek, d'ober d'ezo kaout mez gant o gouenni, o yez, o ano, da denna diganto pep emfiziañs, d'o lakaat da veza sioul, dilorc'hus, doujus, mezek, d'ober d'ezo gouzañv gant eun aer kuñv pé, gwasoc'h c'hoaz marteze, gant eur spered divan, dismegañs ha taoliou baz.

Betek an deiz, avat, m'eo bet kemmet penn d'ar vaz... An deiz ma kavas dismegañserien touet Bro-Flandrez tud dirazo, Flandreziz hag o doa gwad en o gwazied. Neuze e c'hoarvezas ar pezh a dlee c'hoarvezout.

Kalz ac'hanomp a zo deut da veza evel m'emaint dre veza bet gwallgaset en o yaouankiz. Karantez Bro-Flandrez, karantez he yez a zo diwanet enno er skol-etre seul vui ma veze rebechet d'ezo o « fouez-mouez flamanket » o « zroiou-lavar germanek » (betek en ho zroidigeziou e latin !), seul vui m'o deus klevet sermonou o c'helennerien o kroual taer a-enep d'eun « trefoedaj » argilus ha dionus hag o c'hou-

lenn groñs laza anezañ, seul vui m'int bet kastizet gant « linennou » : « Tapet oun bet o komz flamankeg », seul vui m'int bet spionet war al leur-c'hoari gant diskibien doujus karget da zastum « pemp kwenneg ar Flamankeg ». Rak evelse e veze hag e vez bepred roet kelennadurez uhel gant ar « bedagoged »-se.

Darn ac'hanomp, war a leverer, a zo deut da veza diboellgredennerien, diboellstourmerien. Ar spered-se a zo bet hadet enno er skol pa veze stlapet ganto evel eur gunujenn : « Penn Flamank ma 'z out ! » Ar respont evel just a darze prim ha prim : « Penn walloniad ! » Ha petra a c'houneze gant kement-se beli ar mestr ha sentidigez an diskibien ? N'hor bije ket soñjet en em glemm abalamour da gement-se. Daoust hag e vezer eurusoc'h da c'houezek vloaz eget p'emeur o kavailha ?

Daoust ha kablus omp-ni ma 'z eo chomet ennomp tra pe dra eus ar stumm-spered-se ?

Emañ ar c'houlz da soñjal er vojennig-mañ : brousttit eun tog war enep, hag e savo ar bleo war an tog ; n'eo ket an tog a zo kiriek ; ar broust pe ar brouster ne lavaran ket.

Prest omp ni, avat, da gemm hon tro-spered. Ret e vefe koulskoude d'ar... re all kregi da genta.

« Leon FLANDREZ »
(lakaet e brezoneg gant Mablern)

DIVINADELLOU KOZ

1. Ruz pa ya, glas pa deu,
Mat e gorf, gwelloc'h e groc'hen
Mat e benn ha gwelloc'h e empenn.

2. An tad uhel, ar vamm ingrat hag ar vugale
rous.

3. Uhel montet
Fall wisket
'Lak ar goz gwrac'hed da redek

4. Diousskouarn hep a benn
Kof hep a vouellou
Troid hep ' ivinou.

5. Du 'vel an diaoul
Rond 'vel bragou va yontr,
Plat 'vel bragou va zad.

6. Petore differañs a zo etre eun alvokad hag eur
rod ?

Respontou en niverenn 24

RESPONTOU DA ZIVINADELLOU AN NIVERENN 22 :

1. Ar mor — 2. ar pesk — 3. eur vi — 4. eur
marc'h el limon — 5. an ejenned ouz ar c'harr —
6. ar c'hanab — 7. an aval — 8. an alvokad a c'hou-
nez e zevez dre ar genou hag ar yar dre ar reor.

FENTIGELLOU

— Va mab Yannig amañ, Itron, ne c'heller ket kavout eur c'hanfard-all ken speredek, ken digourdi hag heñ. N'eus ket e bar evit ar jedi, da skouer. Klevit ! Lavar d'imp 'ta Yannig pegement e ra daou ha daou.

— Tri, mamm.

— Pa lavaren d'eoc'h 'ta, n'en deus ket faziet kalz.

Klevet e vez a-wechou ez eo diseven an dud diwar ar maez ; hep ardou, didro kentoc'h ne lavaran ket.

Edo va c'heneil koz Visant en tren. Ne oa en e gombod nemet teir itron ; dont a reas c'hoant butuni d'ezañ hag heñ o c'houlenn ouz an itronezed :

« Daoust hag e ra diaes d'eoc'h ar maged, itronezed ?

— Ya sur, a respontas eun itron goz.

— Neuze, eme Visant, e kredan e vefe gwelloc'h d'eoc'h mont en eur c'hombod all, rak emoun o vont da dana eur c'horniad mat. »

— N'emañ ket da dad er gêr, paotr bihan ?

— Nann, Aotrou.

— Pelec'h emañ 'ta ?

— Emañ o paouez mont er park aze.

— Pell e vo, a soñj d'it ?

— O, ne gredan ket, Aotrou, aet eo kuit en eur vrammat.

AR C'HARR-TAN A-VREMAN

Ar pennad-skrid emaoch o vont da lenn a zo evel eun doare raglavar d'eul levr micherel diwar-benn ar c'hirri-tan.

Al levr-se a zo e bal pleustri war ar geriou nevez a reer ganto er vuhez pemdeziek pa ranker menegi ijinou an ugentved-kantved. Ar geriou nevez eta a vezo dastumet en eul levr evit ma vo dudiusoc'h d'al lennerien o deski, rak eur geriadur a zo skuizus da lenn ha ne daoler ket kement a evez ouz eur roll-geriou hag ouz eul levr savet en eur stumm buhezek.

Ret eo lavarout ivez e teuer da gompren gwelloc'h ster eur ger pa vez implijet en eur frazenn. Evel e galleg hag e yezou penna Europa, al lod vrasa eus an dud, e brezoneg, ne reont nemet gant eun nebeut geriou skiantek evit diskleria o menoz. Ar brezoneg eta, evel ar yezou bras a dle beza barrek war bep seurt tachenn eus ar skianteg. Eul labour bras a zo bet graet betek-hen, ret eo lavarout, gant an Ao. Ao. Vallée, Ernault hag ar Rouz, gant ar geriadur bras gallek-brezonek. Al labour-se, daoust d'ezañ beza talvoudus-kenañ d'ar Vrezoned yaouank, n'eo nemet labour bouc'het e-keñver ar brezoneg micherel (1). Eun dever eo eta, da bep Breizad desket kenderc'hel al labour graet betek-vremañ ha pleustri war e dachenn d'ezañ e-unan.

Eur bern oberou a zo war ar stern. Kemenn a reer d'eomp emeur o pleustri war ar ventoniez, ar strilhou-riez, ar vezegiez, an dentegez, war ar brezoneg er

(1) Brezoneg micherel : breton technique

c'henwerz zoken. Pep Breizad a zegas e vaen da sevel ti ar brezoneg.

Ar geriou a gavot er pennad-mañ a zo troet e galleg e traoñ ar pajennoù. Kavout a reer eun darn anezo er geriadur bras a zo bet eus ar brasa skoazell evidomp. Ar re all a zo bet savet diwar wriziennou brezonek pe geltiek. A-wechou ivez int bet stummet diwar skouer ar saozneg, an alamaneg pe ar galleg.

Ra vezo hol lennerien trugarezus en hor c'heñver. Ar pezh a lennint da heul n'eo nemet eun taol-arnod, ar geriou nevez-c'hraet n'int ket en o stumm diweza. Moarvat e teuio meur a ali talvoudus d'imp goude beza lennet ar pennad-mañ.

AR C'HARR-NEVEZ.

Graet en doa an Ao. Penlereg e venoz prena eur c'harr-tan. N'eo ket hepken dre ma plije d'ezañ ober eun droiad war ar maez eur wech an amzer gant e wreg hag e vugale. Ne oa ket kennebeut evit labourat war e vicher, rak chom a rae atao e-unan-penn en e vureo en eur gerig nepell diouz Brest. E vreur avat hag a rene eur vuhez aes dre ma oa uheloc'h e stad, en doa heñ eur c'harr dispar hag e teue eur wech an amzer d'ar sul d'ober eur gwel d'e nized ha nizezed bihan. Hag abalamour da garr herrek ha lufre an eontr e veze eun tammig gwarizi etre an diou itron. An It. Penlereg ne roas ket peoc'h d'he gwaz kent m'en dije prenet eur c'harr-tan ken bras hag hini he breur-kaer.

An Ao. Penlereg a asantas en diwez ha pa lavaras an dra-se dirak ar vugale e-pad ar pred, e voe eur brao a cholori. Kriadennou laouen ha stlakadennou daouarn a savas a bep tu, ha pep hini da rei e ali hervez e c'hoant.

« Me 'garfe e vije prenet eur c'harr-torpedo, a lavaras an hena, a oa eur maout war ar sportou. »

An tad a lavaras na oa ket fur ; ret eo soñjal ne vije ket brao atao an amzer. Dont a rafe ar goañv hag ar glao gantañ. Ar re vihana, a anaveze mat ar c'hirri diouz o stumm, a oa a-du evit ar c'harr ragstlejer (2), abalamour e oa ar c'hiz bremañ hag e veze gwerzet kalz anezo e-barz ar vro. Plijout a rae ar c'harr-se ivez d'an Ao. Penlereg ; perziou mat en doa, diouz ma lavare an dud, ha ne oa ket ker.

An Itron a gavas anezañ re izel, diaes mont e-barz gant eun tog pluennek. « Koulskoude, a lavaras unan eus ar vugale, me'm eus gwelet, pa oamp e-pad an hañv e Sant Wenole, bigoudenned gant o c'hoef o pignat e seurt kirri, ha tog mammig ne vo biken ken uhel ha koef eur vigoudenn emichañs. » An holl a zirollas da c'hoarzin.

An antronoz eta, an Ao. hag an It. Penlereg a yeas o daou da Vrest. Deut e oa an Itron evit dibab al liou, rak « va gwreg he deus he ali da rei war-se », a soñjas an Aotrou, « aze emañ he zachenn ».

Mont a rejont war-eeun da di eur c'hamalad d'an Ao. Penlereg a oa o terc'hel eur c'harrdi bras e kreiz kêr Vrest. Diouz ar straed, e weled er stal daou garr lufre ha fichet mat, plantennou glas en-dro d'ezo. Perc'henn an ti a zeuas e-unan da zegemer e geneil hag a c'houlennas digant an Itron kelou eus he bugale. Ha goude beza kaozeet eun tammig eus an amzer a rae pe a rafe, ez eas ar gwerzour da ger-c'hat eur bern embannadurioù (3) da rei da zibab d'an Ao. Penlereg.

An Ao. Brenheol a zisplegas en eun doare fraez,

(2) Reg-stlejer : traction avant

(3) Embannadurioù : catalogues de publicité

evel ma oa boaz d'ober, perziou mat ar c'harr a oa aze er stal. Unan nevez-c'hraet e oa, d'ezañ gwellaennou (4) diweza an oberia (5) a-vremañ. Lakaet e voe ar c'heflusker (6) da vont en-dro. Trei a rae didrouz ha ne gleved nemet fraoñv c'houek an aezenner (7) o suna a-dreuz d'ar sil (8). « Setu aze eur c'harr, emezañ, d'ezañ pemzek marc'had-nerz (9) ha n'en deus ezomm nemet dek litrad danvez-devi (10) bep kant kilometr, daoust ma c'heller tizout en tu-all d'an herr (11)-se gantañ. Hir ha ledan eo ivez, bez e c'heller mont c'houec'h e-barz hep beza moustret an distera.

Gwelit en a-dreñv, an arc'h doun ha ledan da lakaat pakadou bras pa 'z eer da vale bro.

Deomp bremañ, mar kirit, d'ober eun droiad-aesa gantañ. Ret eo beza bet o vale gantañ evit tañva e c'houekded hag e nerz war an hevelep tro. »

Ruilha a rae didrouz ar c'harr hep stroñs ebet. Ne oant ket c'hoaz e-maez kêr m'edo biz an herrverker (12) o tiskouez pevar-ugent. An It. Penlereg a oa bamet ha ne ranne grik. An Aotrou avat a oa azezet e-kichen ar blenier (13). Komz a rae kalz diwar-benn eur c'harr en doa bet gwechall hag e klaske o c'henveria o-daou.

Distro d'ar c'harrdi, pa blije ar c'harr d'ezañ, ec'h en em glevas war ar priz gant ar gwerzour. Mont a rafe d'ar gêr gant e garr nevez peogwir e oa prest hag e stad vat. Ne lavarint ket penaos e voe dege-

- (4) Gwellaennou diweza : derniers perfectionnements
- (5) An oberia a-vremañ : la fabrication moderne
- (6) Keflusker : moteur
- (7) Aezenner : carburateur
- (8) Sil : filtre d'air
- (9) Eur marc'had-nerz : 1 cheval-vapeur
- (10) Danvez-devi : carburant, en général
- (11) Herr : vitesse
- (12) Herrverker : compteur de vitesse
- (13) Blenier : conducteur

meret an Ao. hag an It. Penlereg gant ar vugale. Ar re-mañ a felle d'ezo mont e-barz dioustu, met o imor vat a gouezas raktal pa lavarint an tad e oa ret da genta skriva da Gemper da gaout an aotre da vont gantañ.

Diou sizun goude, an tiegezh a-bez a yeas da welet an eontr a oa o chom e Kastell-Paol.

Eun eur en-araok edo an Ao. Penlereg oc'h ober war-dro e garr. Tenna a reas stouv ar freskaer (14) da welet hag heñ e oa leun a zour. Eoul a-walc'h a oa er c'heflusker ivez. Da genta, ne gavas ket dioustu ar jaoj (15). Ret e voe d'ezañ kemer al levrig a oa bet roet a-gevret gant ar c'harr. E gavout a reas en eur c'horn war an tu kleiz. Ken aketus e oa an Ao. Penlerez war-dro ar c'harr nevez ma lakaas ar c'heflusker da drei eur c'hard-eur araok mont kuit, da domma anezañ eun tammig.

Penn-da-benn an hent ar vugale ne rannent ger, ken sabatuet ma oant o veza digaset ker prim a-dreuz maeziou Bro-Leon.

Tremen a reas buan an endervez, ha da c'houec'h eur e oa koulz dont en-dro.

Mont a reas ar c'harr war hent an distro ken ingal hag evit mont. Hogen, a-greiz-holl, dre ma tostaent ouz Ploudaniel, en eun diskenn, ar c'harr a laoskas en-adreñv teir pe beder strakadenn, peadra da vouzara tud, hag e chomas a-sac'h krenn en traoñ, e-kichen eur pontig, el lec'h ma oa graet anezañ ar Vilin-Goz. Kaer en doa an Ao. Penlereg poueza war droadell (16) al loc'her (17) ne 'z ae ket mui ar c'heflusker en-dro. Diskenn a reas eta ha daoust na oa ket gwall-varrek war ar mekanikerezh, e klaskas evelato lakaat ar c'harr en-dro adarre.

- (14) Stouv ar freskaer : bouchon de radiateur
- (15) Jaoj : jauge à huile du moteur
- (16) Troadell : pédale
- (17) Loc'her : démarreur électrique

Marteze, e soñjas heñ, e teu an dra-se eus an aezenner. Eur flistrer (18) stanket a zo a-walc'h da herzel outañ da vont. Siouaz, an aezenner a oa kement a flistreriu ennañ ken n'ouie ket ar paour kaez den pehini tenna er-maez. A-benn eun hanter eurvez, goude beza furchet e pep lec'h ez eas da bellgomz (19) d'an Ao. Brenheol a gavas er ger dre eurvad. Hemañ a gasas eur micherour gant e voestbinviou.

Ne voe ket pell. A-vec'h erruet e tigoras ar c'hbell (20). Gant eun alc'houez e tennas diou viñs diwar an aezenner hag ar gibell (21) anezañ a gouezas en e dourn. Goullo e oa. Setu ma oa kavet ar skoilh, koulz lavaret. « Sur a-walc'h, eme ar paotr, ar voueterez (22) an hini eo na labour ket mat. » Hag ez eas en tu-all d'ar c'harr. Ne oa nemet peder graonenn (23) da zizober, diou o terc'hel ar voueterez stag ouz ar c'heflusker, ha diou all o staga ar c'horzennou-kouevr (24).

An Ao. Penlereg a oa o sellout piz ouz ar paotr, hogen ne gomprenne tra ebet er pezh a oa oc'h ober. E-keit-se edo an Itron hag ar vugale o kutuilh melion war ar c'hleuz. Eur c'hard-eur goude, e troe ar c'heflusker adarre, ha kuit hon dud d'ar gêr goude beza roet e c'hopr d'ar paotr yaouank a oa o tastum e vinviou.

Adalek neuze, an Ao. Penlereg n'en deus graet nemet meuli e garr-tan. Aet eo gantañ da Naoned, ar sizun dremenet, ha ne vo gwelet nemet a-benn eur miz adarre.

(18) Flistrer : gicleur

(19) Pellgomz : téléphoner

(20) Kbell : capot de la voiture

(21) Kibell : cuve du carburateur

(22) Ar voueterez : la pompe d'alimentation en carburant

(23) Kraonenn : écou

(24) Korzennou-kouevr : conduites de cuivre pour l'adduction du carburant à la pompe.

LODENN VICHEREL

AR VOUETEREZ :

P'emañ ar veol (1) stag en araok dindan ar c'hbell, e tiskenn an danvez-devi war-eeün diwar e bouez d'an aezenner dre eur gorzenn.

Er c'hirri a-vremañ ne vez ket graet kalz gant an doare maga-se. Staget e vez ar veol dindan lost ar c'harr a-dreñv an ahel (2). O veza m'emañ ar veol izeloc'h eget an aezenner e ranker kaout eun tu bennek da suna an danvez d'e gas da gibell an aezenner. Bez'e reer eus an ardivink-se « ar voueterez ».

Ar voueterez a zo anezi eur vangounell vihan eus ar rumm sun-flistra (3). Eur groc'henenn (4) didreuzus o taskrena (5) enni a sun hag a flistr a bep eil dre zaou glapedig (6). Penaos e c'heller lakaat al lie-nenn da zaskrena ? Ar groc'henenn a zo gwasket start ar ribl anezi etre an diou lodenn eus ar voueterez (ar c'horf hag ar penn). E-kreiz ar groc'henenn eo staget eun troad gant eun toull er penn anezañ. En toull-se e teu beg eur vrec'h (7) anvet branskell, a vransell war eun ahelig hag a zo harp e veg all war an ahel-meudek (8). En eur drei, eur meud (9) a laka ar branskell da vransellat (10) ha gantañ war an hevellep tro ar groc'henenn da zaskrena.

Gerioù nevez :

(1) Beol pe nev : réservoir de carburant

(2) Ahel : essieu, arbre

(3) Rumm sun-flistra : catégorie aspirante-foulante

(4) Kroc'henenn : une membrane de toile

(5) Daskrena : vibrer

(6) Klaped, -ig : clapet, soupape

(7) Brec'h : levier, bras

(8) Ahel-meudek : arbre à cames du moteur

(9) Meud : came

(10) Bransellat : osciller

P'emañ ar groc'henenn o tiskenn e teu an dañvez er c'horf diwar bouez an aer, ha pa sav, e flistr an dañvez er-maez davet an aezenner.

Ar bouetereziou a zo d'ezo stummou diniver, disheñvel an eil diouz an hini all hervez ar merk. Holl int graet avat diwar an hevelep skouer. Ne zeu ket alies diaesteriou diouto. Da ziwall ez eus koulskoude, dreist-holl en Europa — e lec'h ma vesker gant an danveziou devi eur gementad vras a-walc'h a alkol (en tu-all da 40 % a-wechou e broiou 'zo) — e teufe ar groc'henenn da deuzi tamm ha tamm ha da suna aer nemetken. Evit kompeza ar skoilh-se, e lakaer ar c'hroc'henennou nevez weet en eun dourenn di-deuzus en alkol, ar pezh na reer ket en Amerika e-lec'h n'eus damant ebet da gaout a-zivout an alkol. Da ziwall ez eus eta pa ranker ober gant kroc'henennou amerikan.

R. AN H.

KELEIER

BODADEGOU SAV

1 a viz C'houevrer 1942 : Emgann Landerne, gant an Ao. R. an Hir.

22 a viz C'houevrer : Prezegenn diwar-benn ar Sumereg, gant an Ao. R. Jestin.

8 a viz Meurz : Teatr Tangi Malemanche, gant an Ao. Abad Korr.

22 a viz Meurz : Al lennegezh kembraek, gant an Ao. A. Koulouarn.

ARNODENNOU AN TREC'H

Dalc'het eo bet eun arnodenn (Trec'h kenta) e Kêr-Vreiz d'an 11 a viz c'houevrer diweza. Setu amañ anoioù ar re a zo bet kavet barrek :

An Ao. P. Laurent (meneg mat-tre ha meuleudi ar varnerien) ;

An Ao. Y. Renault (meneg mat-tre ha meuleudi ar varnerien) ;

An Ao. A. Delettre (meneg mat a-walc'h) ;

An Di. M.-L. Provost (meneg mat a-walc'h) ;

An Ao. P. Cherel (meneg mat a-walc'h) ;

An Ao. A. Blot ;

An Ao. Y. Meudic.

Arnodennou all (Trec'h kenta ha Trec'h meur) a zo bet dalc'het e Kêr-Vreiz d'ar 26 a viz ebrel. A zo bet kavet barrek (Trec'h kenta) :

An Ao. Erwan Bonvallet (meneg mat-tre) ;
An Ao. Olier Loyer (meneg mat) ;
An Ao. Roparz ar Stang (meneg mat) ;
An Di. Mari Le Baill (meneg mat) ;
An Di. Madalen Le Goff (meneg mat a-walc'h).

LEVRIOU NEVEZ

« *Methode rapide de breton* », gant Roparz Hemon, talvoudus da neb a fell d'ezañ deski buan ar brezoneg.

« *Me a lenno* », gant Yann Sohier, levr-deski-lenn brezonek evit ar skoliou.

« *1er Cours de breton de Kêr-Vreiz* », gant A. Daniel, implijet e skol izel Kêr-Vreiz.

« *Dastumad tonioù biniou K. A. V.* », ennañ 24 ton, taolennaduriou evit biniou hag evit bombard, luc'h-skeudenn eur strollad sonerien eus K. A. V., eur rakskrid gant ar sonaozour Jorj Arnoux ; ar golo a zo treset eus ar c'haera gant X. de Langlais.

Priz : 12 lur ; kas an arc'hant da : Marsel Aodig, 59, rue Boissière, Paris (16e). C. C. P. : 2969-93 Paris.

« *Ene al linennou* », gant X. de Langlais. Hep dale e teuo er-maez « *Ene al linennou* », unan eus al levriou gwisket ar brava bet embannet e brezoneg betek-hen. Skrivet e vo gant an doare-skriva nevez ha kavet e vo ennañ tresadennoù dispar. Brezonegerien ! Rakprenit « *Ene al linennou* » ; Alfaks : 85 lur, Lafuma : 130 lur. Kas an arc'hant da : « *Skridou Breizh* », 35, straed Traverse, Brest. C. C. P. : 437-16 Roazon.

— Klevet hon eus e vefe ivez embannet abarz nemur eur romant bras gant X. de Langlais. Mall bras eo ganeomp e welout dont er-maez.

« *An Aotrou Bimbochet e Breiz* », romant gant Roparz Hemon (eil mouladur) a vo embannet hep dale.

« *Contribution directe à l'étude du folklore breton* » (kanou, gourenou, tonioù poblek), gant Nevezadur, Kêr-Vreiz, Pariz. Dindan ar wask. — Priz : 20 lur.

AR GORSEDD

Dre eul lizer-gelc'h (nevez-amzer 1942) e ro da c'houzout an Druiz-meur Taldir ez eo bet degemeret eun toullad izili nevez e gorsedd ar varzed. D'an deiz kenta ar bloaz 1943 e vo anvet reou all.

SKOL VEUR AR VARZED. — KENTSTRIVADEG

1942.

Eur genstrivadeg gwerziou a zo digor etre ar skri-vagnerien vrezonek war ar sujed-mañ : AR BINI-JENN VRAS.

Steuenn : dipigna ar brezel hag e efedou, diwar stumm eun diviz etre eur soudard deut d'ar gêr, hag eur prizoniad a vrezel.

Goprou : o veza ma ne dalv ket ar boan rei prizioù en arc'hant en amzer emaoamp o ren, e vezo kinniget d'ar gwella gwerziou, levriou a dalvoudegez a berz an oberourien hag o sin lakaet warno.

Al labouriou a vezo ar Skol Veur perc'hennez d'ezo. Moulet e vezint, ha pep gwerzaouer en devo unan evitañ.

Digas ar skridou da Azezenn gevredel ar Gorsedd, 14 Bali ar Gar, Keraez (Kerne), a-raok ar 1^a a viz here 1942. Al loreou a vezo embannet a-benn ar 1^a a viz genver 1943.

Al lezvarn a vezo enni daouzek ezel ar Pouellgor, bet peurglotaet a nevez 'zo dre anvedigez daou all da garga diou gador c'houllo : an A.A. Edward Gwegen, kelenner apotikerez, rener ar c'helc'hiou keltiek e Naoned, ha Per Mocaer (Gwaz Eusa), kourater mo-raer, ezel strollad urzia ar Framm keltiek. Da aluze-ner eo bet dibabet an Tad Alexis Presse, priol abati ar Kaergwenn.

KEMENN

Kendalc'h « Envorennoù a Durkia » (R. Jestin) ha « Kredennou ha brizkredennou e Breiz-Izel » (Erwanig) a gavor en niverenn genta SAV.

GANEDIGEZIOU

An Ao. hag an Itron Yann Brieler a gemenn deomp ganedigez o merc'h Gwennola, d'ar 25 a viz Meurzh 1942.

Yec'hed d'ar vretonez nevez hag hor gourc'hemennoù d'he c'herent.

*
* *

Gwennola ar Beg a zo laouen bras o tont da lavarout d'eoc'h he deus bet, d'an 30 a viz ebrel 1942, eur c'hoar vihan a zo bet lakaet d'ezhi da anoïou-badez Anna-Berc'hed-Maria.

Hor gwella gourc'hemennoù d'ar gerent ha yec'hed d'ar vretonez nevez.

LEVRAOUEG SAV

1. Niverennou koz SAV

Nou 1 ha 2 n'eus ken
3 betek 8 ha n° 13 2 skoed
9 betek 12 ha 14 betek 16 8 lur
17.....22 10 lur

2. « Ar Sorser », pez-c'hoari fentus gant Job a Leon ha Laoudreger : 16 real.

3. « Nomenoe-oe », gant J. Riou, skeudennet gant P. Peron (embannadur SAV) : 28 lur.

4. « 1re Cours de breton de Kêr-Vreiz » : 28 lur.

(15 % ouspenn evit ar mizou-kas)

LENN ha STUDIA :

La Langue bretonne en 40 leçons (F. VALLÉE) 18 lur

Geriadur brezonek-gallek (ERNAULT) 18 lur

Grand dictionnaire français-breton (F. VALLÉE) 75 lur

Les mots français et bretons classés d'après le sens (F. VALLÉE) 10 lur (levr. I)
8 lur levr. II

Notennoù diwar-benn ar Gelted
pep levrenn 3 lur hep geriadur
4 lur gant geriadur

Skella Segobrani, pep levrenn 8 lur

E gwerz e Ti Moulerez Bro Leon, ru Lafayette, Landerne.

TI-LOUZOU AR POST

Marsel AODIG

(apotiker eus skol-veur Pariz)

4, Str. E. Cresson (18 Bali Orleans) **PARIZ** (XIVe)

LOUZEIER-MERK

LOUZEIER KEMENNET GANT AR MEDISIN

DROGEREZOU

C'HOUEZ VAT, SOAVON, HAG ALL...

Kaset e vez ar varc'hadourez da di an dud

Pell. SUFren 30-35

BREZONEG EN TI

ON PARLE FRANÇAIS

BREZONEGERIEN !

Prenit ho levriou brezonek e ti :

G. Verschuere, « Levr di Breiz »

17 Kae Kastelbrient

ROAZON

G. ar Moal

8 Plasenn an Ti-eskemm

NAONED

A. ar Floc'h, « Levr di keltiek »

108 eil, Straed Roazon

PARIZ

" S A V "

Kelc'h-gelaouenn drimiziek

(quaterly — Revue trimestrielle)

koumanant bloaz : 30 lur

Kas an arc'hant d'an Aotr. Daniel
9 ter, rue de Rouvray, Neuilly (Seine)

C. C. 1902-50 Paris

Priz an niverenn : **10 lur**